

SLAGET I KØGE BUGT

DEN 1. JULI 1677

Marinehistorisk Selskabs Skrifter Nr. 1.

I kommission hos Einar Munksgaard.

SLAGET I KØGE BUGT

DEN 1. JULI 1677

AF
JØRGEN H. BARFOD

KØBENHAVN
MARINEHISTORISK SELSKAB
1952

INDHOLD

Forord	7
Forhistorien	9
For Kampen	13
Hollænderne og svenskerne	24
Styrkeforholdet mellem flåderne	31
Personellet	37
Begivenhederne ved Stevns	43
Gennembruddet	49
Forfølgelsen	55
Slagets resultat	61
Belønningerne	64
Efter slaget	71
Kildefortegnelse	73
Note om slægtsnavnet Juel	79

Billedet af Niels Juel på titelbladet er gengivet efter en medaille til minde om Slaget i Køge Bugt slået af Christopher Schneider.

FORORD

Den 1. Juli 1952 er der forløbet 275 år, siden Niels Juel i farvandet mellem Stevns og Falsterbo tilkæmpede sig sejren i den kamp, vi almindeligvis benævner Slaget i Køge Bugt.

Slagets gang er i hovedtrækkene kendt, og Niels Juels faktik doceres som søkrigshistorie sammen med de politiske forhold før kampen og den strategiske situation efter sejren.

Alligevel er der adskillige vigtige detaljer og usikre momenter, som det vil være af stor betydning at få bedre belyst. Man veed, at Niels Juel til Kongen har udfærdiget en rapport om slaget, men desværre er det endnu ikke lykkedes at efterspore, hvor denne rapport befinder sig — såfremt den da endnu eksisterer og ikke forlængst er gået tabt ved et af de kongelige slottes brand. Men selv om dette skulle være tilfældet, vil der dog stadig være en mulighed for, at der kan fremdrages en kopi.

I Rigsarkivet og andetsteds opbevares talrige dokumenter og arkivalier, der indeholder oplysninger til forståelse af forholdene før og efter og til dels også under selve kampen. En del af disse arkivalier er vel i tidens løb blevet bearbejdet — men endnu er der lang vej igen, inden man kan sige, at den søkrigshistoriske kildeforskning, der hidtil har været sorgeligt forsømt, har fremdraget alt materiale af vigtighed til belysning af vor flådes mest glørværdige sejr.

Skønt alle kilder således endnu langt fra kan siges at være udtømt, har Marinehistorisk Selskab alligevel ment, at der i anledning af 275-årsdagen burde udsendes et skrift til slagets ihukommelse. Dette skrift, der udelukkende og kildekritisk bygger på samtidige skildringer og dokumenter — utrykte så vel som trykte — bringer som resultat af forfatterens arkivstudier adskillige hidtil ukendte enkeltheder til forståelse dels af Niels Juels mange vanskeligheder før kampen og dels af selve slagets gang.

Da Marinehistorisk Selskab ikke økonomisk har magtet at være alene om udsendelsen, sker denne i forbindelse med en samtidig offentliggørelse i »Tidskrift for Søvæsen«, hvis redaktion Marinehistorisk Selskab derfor bringer sin bedste tak.

R. Steen Steensen,
formand for
Marinehistorisk Selskab.

Slaget i Køge Bugt den 1. juli 1677.

Forhistorien.

Den skånske krig var ikke et opgør mellem Danmark og Sverige alene. De to lande var led i alliancer og forbund, der strakte sig over det meste af Europa, og som hovedsagelig var forårsaget af den franske Kong Louis XIV's magtbegær. Blandt andet ønskede Louis XIV at udvide sit landområde på Nederlandenes bekostning og sluttede derfor af sikkerhedsmæssige grunde en hemmelig traktat med England samt gik i forbund med Sverige. Da franskmændene derefter i 1672 rykkede ind i Nederlandene, begyndte det lille, selvbevidste, nederlandske folk under Vilhelm af Oraniens ledelse trods overmagten en bitter og voldsom kamp mod Europas stærkeste landmagt, og opnåede ikke mindst takket være admiral de Ruijters sejre til søs at skabe en alliance med Spanien, Brandenburg og Kejseren af Tyskland.

Krigen trak derfor ud. I 1674 brød England med Frankrig samtidig med, at Danmark ved et reelt forsvarsforbund knyttede sig til Nederlandene; men hverken Sverige eller Danmark trådte endnu aktivt ind i krigen. Griffenfeld, der var rigskansler, arbejdede i stedet for på at skabe et nordisk neutralt forbund, men forgæves. De to nordiske riger blev så at sige tvunget ind i krigen mod hinanden. Først gik Sverige, presset af franskmændene, modstræbende med til at

sende svenske tropper til Pommern, og derefter fik de allierede Danmark til her at optræde mod Sverige både med tropper og flåde, skønt betingelserne for dansk medvirken i krigen ikke var blevet opfyldt. Den 28. februar 1676 afsendte Danmark sin officielle krigserklæring til Sverige.

Kong Christian V var i og for sig ivrig efter et opgør med arvefjenden, men Griffenfeld havde holdt igen for om muligt at få Danmark over på Frankrigs side. Dette mislykkedes imidlertid, idet hans modstandere fik Kongen til at udstede krigserklæringen og senere en arrestordre mod rigskansleren. Den kommende krigs fornemste mål blev nu generhvervelsen af de tabte landsdele hinsides Sundet, hvorfor krigen da også siden benævnes den skånske krig. Til øverste chef for den udrustede flåde udnævntes Cornelis Tromp, der fra Nederlandene var blevet indkaldt til at beklæde stillingen som generaladmiral efter, at Cort Adeler var død i november 1675, og denne udnævnelse gjorde Danmark yderligere afhængig af den nederlandske udenrigspolitik.

Endnu inden Tromp var kommet til Danmark, var Niels Juel den 1. april 1676 stædt til søs med en eskadre, der nøjagtigt en måned senere begyndte et angreb på Gotland og hurtigt erobrede denne ø, over hvilken Niels Juel som belønning fik overdraget guvernørposten. Den 25.—26. maj udkæmpede han ved Rygen et uafgjort slag mod en overlegen svensk flåde og prøvede her for første gang et gennembrud af fjendens linie. Da Tromp nogle dage senere nåede frem med en nederlandsk hjælpeeskadre, fandt det første store slag mellem den svenske og den forenede dansk-nederlandske flåde sted ved Øland den 1. juni. Så vel Tromp som Niels Juel og den nederlandske admiral Philip Almonde var de svenske admiraler overlegne i taktisk

Detaille fra Slaget i Køge Bugt.
Efter gobelin i Christiansborg Slots riddersal.

dygtighed og sømandskab. Svenskerne led da også et knusende nederlag og mistede blandt andet CRONAN, SVÅRDET og ÄPPLET, der alle sank, medens NEPTUNUS, 2 fregatter og 3 mindre skibe blev erobret.

Senere i juni måned gik Christian V med en stor transportflåde over Sundel og landsatte hæren i den gamle danske landsdel, som han i løbet af forholdsvis kort tid satte sig i besiddelse af, efterhånden som den underlegne svenske hær måtte trække sig tilbage. Alt tegnede således lyst og fremgangsrigt for de danske våben, indtil svenskerne gik til modangreb under ledelse af den initiativrige unge Kong Carl XI, der udmanøvrerede danskerne og i slaget ved Lund den 4. december tilføjede dem et afgørende nederlag. Herefter blev Christian V tvunget til at lade sine tropper trække sig tilbage til Landskrona og de øvrige erobrede fæstninger.

I den følgende vinter forberedte den danske Konge et nyt felttog i Skåne, medens admiral Tromp blev sendt til Nederlandene for at hverve matroser og fremskynde den nederlandske hjælpeeskadres afsendelse. Men trods hans anstrengelser kom den nederlandske eskadre endnu senere afsted end i 1676, så Niels Juel også i 1677 kom til at optræde alene i hele forsommeren.

Da man i København fik melding om, at en svensk eskadre under admiral Sjöblad havde forladt Göteborg for at søge til Østersøen og der tilslutte sig hovedflåden, blev Niels Juel straks afsendt med de skibe, der var færdige, for at standse svenskerne, inden de havde nået deres hensigt. Den 23. maj stod han syd på gennem Drogden, og en god uges tid senere fik han føling med fjenden syd for Lolland. Niels Juel var talmæssigt overlegen, idet han havde 10 orlogsskibe og 3 fregatter mod svenskernes 6 orlogsskibe, 3 fre-

gatter og 2 jagter, og dette i forbindelse med hans langt større dygtighed gjorde, at han tilføjede den svenske admiral et afgørende nederlag den 1. juni 1677 i slaget ved Møen (ses også benævnt slaget nær Langeland eller slaget ved Lolland, idet kampen begyndte i Femern Bælt). Kun 3 orlogsskibe og 1 fregat undslap, dels til Østersøen og dels tilbage til Gøteborg, medens orlogsskibet CALMAR CASTEL blev sænket og 4 andre orlogsskibe og fregatter ADMIRANT, HAFFRUEN, ENGELN og WRANGELS PALAIS samt jagterne DIANA og VENUS blev erobret.

Efter slaget sejlede Niels Juel med flåden til Køge Bugt for i nærheden af København at reparere og for hurtigt at få sine forsyninger suppleret. Han kunne ikke vide, hvornår den svenske hovedflåde ville komme og måtte være forberedt på at møde den nårsomhelst. Derfor var noget af det første, han foretog sig, at rekvirere krudt, tovværk og øl m. m. hos general-commissariatets deputerede. Med datidens dårlige drikkevand og de salte provisioner var øl den billigste og vigtigste drik ombord.

For Kampen.

Den 7. juni ankrede flåden »omtrent 5 fjerding mil fra Dragør«. Herfra skriver Niels Juel to dage senere til Kongen for at redegøre for flådens tilstand. Han oplyser, at flåden bestod af følgende 10 orlogsskibe og 2 brandere:

Orlogsskibet CHRISTIANUS QUINTUS

» NORSKE LØVE

» ANNA SOPHIA

» GYLDENLØVE

» ENIGHED

» LINDORMEN

» CHRISTIANUS QUARTUS

» CHRISTIANA

Orlogsskibet CHURPRINSEN

» NELLEBLADET

Branderne GRØNNE JÆGER og FORGYLDTE FISK

Fregatterne HOMMEREN og HAVFRUEN (den erobrede HAFFRUEN) var blevet ladet tilbage ved vraget af det sænkede svenske orlogsskib CALMAR CASTEL, for om muligt at bjerge det. Da dette ikke lykkedes, blev disse to skibe kaldt tilbage til flåden.

Fregatterne NEPTUNUS og SVENSKE FALK var som forpost sendt på kryds i farvandet syd for Falsterbo, fregatten CHRISTIANSAND var gået til Wismar efter øl, medens fregatterne MARIA og HAVMANDEN samt en galiot skulle konvojere nogle proviantskibe til Christianstad.

Endvidere manglede orlogsskibene TRE LØVER og SVANEN, der ikke var nået frem til flåden inden slaget den 1. juni. De var sidst blevet rapporteret ved Bornholm på vej mod Bæltet. Det var Niels Juels mening, at han foruden de ovennævnte skibe kun behøvede yderligere 4 fra København, nemlig: TRE CRONER, CHARLOTTA AMALIA, DELMENHORST og FRIDERICUS TERTIUS, for at være stærk nok til at møde den svenske flåde, idet han havde fået melding om, at der fra denne var sendt 6 skibe til Gøteborg. Disse 6 svenske skibe formentes allerede observeret ved Sejro, hvorfor Niels Juel regnede med, at de var af vejen. Galioten ST. PEDER blev derfor sendt ud for at hjemkalde NEPTUNUS og SVENSKE FALK, medens galioten FORTUNA blev sendt efter TRE LØVER og SVANEN.

Den 10. juni skriver Niels Juel atter til generalcommissariatet, der »adviseres om, at jeg efter Kgl. ordre skal begive mig i søen igen«, hvorfor han beder om at få manglerne, særlig på øl, afhjulpel. Han anmoder rigsadmiralen om atter at få tilsendt de folk, der var

blevet sendt op med priserne, og de høje admiralitets-herrer om, at de snarest uden ophold vil sende de før omtalte 4 skibe og begynde udredningen af PRINS JØRGEN, »thi at tage udredning af mange små klatte skibe holder jeg ikke for tjenlig, eftersom de gør lidet af værket«. Galioten DEN UNGE PRINS sendte han samme dag til sydenden af Øland, hvor den havde ordre til at krydse i 14 dage og derefter gå tilbage til flåden, som den da ville finde i Køge Bugt eller ved Bornholm.

Niels Juel skrev samme dag til Kongen om situationen og om sine dispositioner og føjede til: »Når vi skal ankre her i dette farvand vil det være omtrent midt i farvandet eller mellem Stevns og Falsterbo, thi at ligge inde i Køge Bugt er ikke tjenligt, eftersom fjenden der med sådan vind kunne komme, at vi ikke kunne komme til sejls.«

Allerede disse forberedelser oplyser lidt om Niels Juels planer og tanker angående det sammenstød med den svenske flåde, som han på dette tidspunkt har regnet med ville indtræffe, inden den nederlandske hjælp kunne nå frem. Men alt gik ikke så hurtigt, som han gerne så det, og flåden måtte endnu i flere dage blive liggende ved Dragør for at blive klar. Den 18. juni var de 4 tilbagekaldte skibe NEPTUNUS, SVENSKE FALK, TRE LØVER og SVANEN kommet, og samme dag kom yderligere admiral Jens Rodsten med TRE CRONER og DELMENHORST fra København, således at flåden nu bestod af 20 skibe.

Der var endnu ikke nyheder om den svenske flåde, og på et spørgsmål fra rigskansleren, rigsadmiralen og rigsmarsken erklærede Niels Juel, at han først må have de endnu manglende skibe fra København, så han ialt har 24 skibe. Desuden måtte han have, hvad han behøvede af tovværk, ammunition, planker og øl,

men at han derefter ville finde det »til vores Allernådigste Konges og Herres tjeneste gavnligt, først at undsætte Gulland (d.v.s. Gotland) og derefter søge, hvad Gud den Højeste ville forunde os.« Det er muligt, at han hermed har haft den bagtanke, at han da ville komme længere bort fra den nederlandske hjælpeflåde, der var undervejs, og således atter få lov til at vise, at han kunne klare sig uden Tromp.

Niels Juel var ivrig efter at komme til søs med flåden, og det var nu kun udredningerne i København, der sinkede ham. Enerverende har det derfor været for ham, at noget af det savnede materiel stadig udeblev trods gentagne rykkerbreve, og at ankomsten af flere skibe lod vente på sig, når han måtte regne med, at den svenske flåde kunne dukke op nårsomhelst. Han skrev da også synlig irriteret til rigsadmiralen: »Jeg har flere gange skrevet om vores mangler på ammunition, tovværk, planker og øl, men har kun fået nogle hængemåtter (d.v.s. køjer), hvormed dog lidet flåden kan hjælpes at modstå fjenden.«

Den 16. juni kom CHRISTIANSAND og HVIDE FALK fra Wismar med øl til flåden, men selv efter uddeling af dette var der endnu 7 skibe, der kun havde øl eller proviant til mindre end en måned. Den samme dag kom CHARLOTTA AMALIA til flåden, således at der nu var samlet 23 skibe. Da Niels Juel den 17. juni fik underretning om, at svenske kapere, der var udrustet i Pommern, skulle konvojere noget rytteri til Skåne, fandt han det nødvendigt at gå til søs for at hindre overførslen. Men først måtte Kongen spørges. Bud og brev afsendtes med det resultat, at Kongen den næste dag personlig kom ud til Niels Juel for at drøfte situationen. Han ankom om morgenen med jagten EENHORN, men sejlede allerede samme dags middag tilbage.

Under samtalen blev det bestemt, at flåden skulle slå til søs, så snart den var fuldt udrustet uden mangler. Skal man dømme efter de instruktioner, som Kongen tidligere ved lignende lejligheder har givet, har han dog sikkert foreholdt Niels Juel, at denne ikke måtte sætte flåden i fare og indlade sig i slag uden at være overlegen og sikker på kampens udfald. Kongen har utålmodigt ventet på hollænderne og sin dyrt betalte generaladmiral.

Niels Juel kunne derfor stadig ikke foretage sig noget, så længe skibenes udrustning led af så store mangler, hvorfor han den 19. juni atter skrev til de højædle og velbårne herrer depulerede: »Dennem er adskillige gange forstændiget hvad mangel, der findes ved flåden, hvilket endnu meget flittig anbefales, især da jeg har fået Hans Majestæts allernådigste ordre til at gå i søen, hvilket Hans Majestæt i går befalede mig mundtligt, da han gjorde mig den nåde at være her ombord.« Niels Juel understregede, at der især savnedes krudt og lod (d.v.s. kugler) og erklærede, at tiden var kostbar. Bittert sluttede han: »Hidindtil siden slaget har jeg fra dennem ikke fået et ord til svar på nogen af mine skrivelser.«

For dog at få kendskab til, hvad der kunne komme af fjendtligt i Østersøen, sendte Niels Juel samme dag 3 fregatter på kryds mellem Ystad og Rygen med ordre om snaresl at søge flåden, dersom de observerede fjendtlige orlogsskibe. Den 21. juni kom DEN UNGE PRINS tilbage med melding om, at den var blevet jaget af 5 svenske orlogsskibe, og samtidig returnerede HAVMANDEN og MARIA i følge med et engelsk skib, der for få dage siden havde været i den svenske flåde, og hermed fik Niels Juel den første underretning om fjendens nærmelse.

Englænderen fortalte, at den svenske flåde bestod af

45 sejl, hvoraf 30 kapitalskibe (d.v.s. orlogsskibe og fregatter) og de øvrige advisjagter, brandere og vikualieskibe. Han havde forladt dem for 4 dage siden ca. 6 mil hinsides Bornholm. Nu måtte alt gøres klar, og Niels Juel skrev omgående nyheden til Kongen og forelagde sine dispositioner: »Jeg har haft admiralerne Rodsten ombord og rådført mig med dem om, hvad der var bedst at gøre, hvorpå vi har fundet for godt og besluttet at holde med Eders Majestæts flåde mellem Falsterbo og Dragør, så at vi så vidt muligt kunne søge luven fra fjenden.« Han havde sendt et par galioter efter de 3 fregatter, der krydsede mellem Ystad og Rygen, for at give dem ordre til at holde sig nærmere flåden og krydse tæt uden for Falsterbo, medens galioterne skulle krydse uden for dem igen, nærmere Bornholm. Niels Juel slutter: »Nu sætter jeg med Guds hjælp min kurs derhen, og ser videre hvad Gud og lykken vil give.«

Også rigsadmiralen får brev om nyheden, men her tilføjer Niels Juel: »... at vi endnu ikke har fået vores ammunition er ikke min skyld, eftersom jeg ofte har skrevet derom.« Han skriver derefter atter den 22. juni til generalcommissariatet om manglerne og understreger her: »... skulle nu nogen kaptajner af den grund gøre undskyldning, når vi kommer til fjenden, er jeg undskyldt. Hvad jeg har skrevet og bedt om, er der kun hidsendt mig lidet af, så at mangen kan blive forlegen herover, og skulle der herved ske nogen forseelse, kunne det let tilregnes mig, thi når man ikke har det, man skal bruge, kan gerningen ej forrettes.«

Den alvor, der ligger i de samtidig hebrejdende ord, er velbegrundet, og man får uvilkårligt et mærkeligt indtryk af, hvad der egentlig gik for sig i København, når man ser Niels Juels brev den næste dag til general-

commissariatet: »Skibet FRIDERICUS TERTIUS kom igår til flåden med en hob nøgne svenske folk på, som skal fordeles i flåden. Det havde været langt bedre, om de var bleven i land, da jeg befrygter, at de skal tilføre os en sygdom, og det er heller ikke godt at have fjenden både inden og uden borde.«

Niels Juel beretter også herom til Kongen og oplyser, at han har taget 70 af de svenske og fordelt dem på alle de andre skibe, mens han har samlet 76 bådsfolk fra disse og sat dem på FRIDERICUS TERTIUS.

Den 22. juni holdt Niels Juel »generalpassiaring« (d.v.s. chefsmøde) og uddelte seignebreve (d.v.s. ordrer ang. signaler) og rangerordrer (d.v.s. formering). Han inddelte flåden i tre eskadrer, der bestod af følgende skibe:

1. eskadre:		Besætning	Antal kanoner	Højeste officer ombord
Orlogsskib	LINDORMEN	212	50	kpt. Corn. de Witt
»	NORSKE LOVE	568	86	viceadm. Hendrick Span
»	FRIDERICUS TERTIUS	260	52	kpt. Ifuer Hoppe
»	ANNA SOPHIA	360	58	adm. Marquor Rodsten
»	CHRISTIANUS QUARTUS	272	54	kpt. Corn. Bomfeld
Fregat	HOMMEREN	152	40	kpt. Johan Lund
Orlogsskib	DELMENHORST	200	50	sbm. Johan Eylersen
Fregat	HAVMANDEN	154	30	kpt. Zacharias Bang
»	BONTE FALK	—	18	kpt. Peter Carlsen
Brander	GRØNNE JÆGER	—	4	ljt. Antoni Frandtzen (?)
Galiot	BON EVENTYR	—	4	ljt. Christopher Johansen Molstad
»	NORSKE LOVE	—	—	skp. Berent Suertsen
2. eskadre:				
Fregat	CHRISTIANSAND	174	40	kpt. Johan Falck
Orlogsskib	CHURPRINSEN	454	74	viceadm. Chr. Bjelke
»	ENIGHED	260	62	kpt. Andreas Dreyer
»	CHRISTIANUS QUINTUS	567	84	adm. Niels Juel
Fregat	NEPTUNUS	180	40	kpt. Frederich Gedde
»	MARIA	120	30	kpt. Hans Lazerusén
Orlogsskib	TNE LØVER	286	58	sbm. Floris Carstensen

		Beset- ning	Antal kanoner	Højeste officer om bord
Fregat	HAVFRUEN	—	30	kpt. Wynandt van Meurs
"	POSTILLIONEN	50	18	kpt. van Flieringen
Brander	FORGYLDTE FISK	—	8	kpt. Hendrich Helderu (?)
Galiot	KONG DAVID	—	10	ljt. Niels Laholmb
Advisjagt	VENUS	—	4	skp. Amon Jensen
<i>3. eskadre:</i>				
Orlogsskib	SVANEN	340	58	kpt. Isach Theunissen
"	GYLDENLØVE	208	56	viceadm. Peter Morsing
Fregat	LOSSEN	84	30	kpt. Peter Thomsen
Orlogsskib	CHRISTIANIA	230	54	kpt. Jacob Hoeck
"	TRE CRONER	420	68	adm. Jens Rodsten
"	NELLEBLADET	267	52	kpt. Gisbert Jansen
"	CHARLOTTA AMALIA	322	58	sbn. Matties Piel
Fregat	HVIDE FALK	102	30	kpt. Johan Behn
"	SVENSKE FALK	203	40	kpt. Johan Schinckel
Galiot	UNGE PRINS	—	—	skp. Berend Petersen
"	KLEINE JÆGER	—	6	ljt. Jørgen Carstensen
"	ST. JOHANNES	—	4	ljt. Andres Jonassen
Advisjagt	DIANA	—	4	skp. Peder Larson

Men disse 27 orlogsskibe og fregatter samt de øvrige mindre skibe var ikke alle samlet den 22. juni. HAVFRUEN var i Kiel og andre var ude at krydse. Den 23. juni holdtes krigsråd, hvor det besluttedes efter Kongens ordre at gå til søs, og samme aften lettede flåden og sejlede syd på til Stevns, hvor den ankrede i eskadreorden. Niels Juels hensigt var herfra at stå til søs og holde krydsende mellem Ystad og Rygen, dels for at sikre egne transporter og dels for at odelægge fjendens.

Den næste dag meddeler han imidlertid Kongen, at han endnu ligger med flåden ved Stevns — og han »finder det ikke tjenligt at gå herfra med den østlige vind, eftersom vi formedelst strøm og modvind ikke kan nå op og måske kunne en del skibe drive fra flåden.« Han benytter da lejligheden til endnu engang

at bede om at få sine mangler afhjulpet. Blandt andet ønsker han et parti skjorter og klæder til nogle nordmænd og til de svenske, »som reverenter er helt nøgne.« Iøvrigt manglede der mandskab, og angående udrustningen af flere skibe beder han Kongen om, at man i stedet for at sende fregatterne CHARITAS og GLÜCKSTADT vil sætte folkene over på orlogsskibet PRINS JØRGEN (omtales også som PRINS GEORG), »thi jeg holder et sådant skib bedre til Eders Majestæts tjeneste og der er mere kraft i dette end i 4 sådan små, som kun gør lidt kraft.«

Niels Juels breve og ordrer viser tydeligt, at han er opsat på at lette og stå syd på for at møde fjenden, så snart vind og strøm er gunstige. Men dette nødvendvungne ophold forårsager, at man fra København stadig kan blande sig i hans dispositioner, og her rådede der uenighed om, hvorvidt han overhovedet skulle have lov til at angribe.

Det var især kansleren Fr. Ahlefeldt, der nærede betænkeligheder. I sine breve til Kongen giver han udtryk for den betragtning, at Niels Juel så vidt muligt skulle vente, indtil Tromp var kommet med hjælpeflåden. Situationen tilspidsede sig, da man konstaterede, at den danske flåde ville være den svenske underlegen i antal skibe. Man kan kun sige, at Ahlefeldts frygt var forståelig og naturlig, da han næppe har haft nogen mulighed for sømilitært at vurdere de to parter, men Niels Juel selv var ikke tvivlende. Han havde fra sine tidligere kampe med svenskerne i denne krig fået erfaringer, der berettigede ham til at nære en vis tillid til, at han — trods sin underlegenhed — ikke behøvede at frygte et nederlag.

Nogen vished for, hvor den svenske flåde befandt sig, havde Niels Juel endnu ikke, og han skriver derfor hjem den 26. juni, at han havde udsendt »4 galioter,

min kaper og BONTE FALK for at krydse på dem og få visse kundskab.« Iøvrigt fortalte han også, at han havde formanet sine skibschefer og advaret dem for sidste gang, »at de ikke forklatter krudt og lod«, — og »hvis de igen så gør, skal de ikke alene betale krudt og lod, men også bortvises fra flåden som skælmene.«

Vinden var imidlertid stadig sydlig, hvorfor flåden måtte blive liggende til den 27., men den 28. juni, da vinden gik i sydøst, sendtes jagten VENUS til Rostock for at advare transportskibene mod at løbe ud, og herfra skulle den gå videre til Kiel med ordre til HAVFRUEN om straks at gå til flåden. Samme aften fik Niels Juel imidlertid melding om, at den svenske flåde lå mellem Ystad og Bornholm. Han sammenkaldte da hastigt et krigsråd, der besluttede at lette og »gå ind agter Falsterbo Rev, da fjenden nu kunne komme lige med vinden på flåden.«

En time før solnedgang lettede Niels Juel og 5 glas efter solnedgang ankrede flåden nærmere Skåne, hvorved der ville være en chance for at få luven fra fjenden, når han kom. Niels Juel afgav melding herom til København og benyttede lejligheden til at sende generalcommissariatet endnu et brev. Dette havde ved brev af 23. juni overfor Niels Juel hævdet, at han var blevel forsynet »med et og andet«, men hertil svarede han, at »det vel er sket med ammunition, mens andet er lidt eller intet påfulgt.« »En del skibe er ikke mere end for 14 dage provianterede, som jeg og de herrer deputerede alt har notificeret.« Desuden anmoder han om at få sine lanterner sendt, »eftersom jeg ikke har en lanterne at gøre seyn (d.v.s. signal) med, hvoraf den hele flåde kunne komme i confusion om natten.«

Imidlertid var vinden den 29. juni gået om i nordvest med en stiv kuling, og skulle flåden have vinden og landet i ryggen, som man havde søgt den foregå-

ende dag, måtte der atter flyttes. Efter middag ledte Niels Juel derfor og benyttede samtidig lejligheden til at øve skibscheferne, idet han »rangerede (d.v.s. øvede formation) med skibene om de syd og gik til ankers mellem Møen og Stevns på 11 favne« om aftenen. Niels Juel skriver til rigskansleren, rigsadmiralen og rigsmarsken i København samme dag for at få endelig ordre, da hans krydsere og to forbipasserende engelske skibe har fortalt, »at den svenske flåde allerede er her i farvandet«. Flåden har derfor sat sig »midt i farvandet mellem Stevns og Falsterbo, hvor vi har fjenden i sigte i læ under Møen, og skal deres ordre og dessein være at gå ind i bugten til os, da har jeg hermed villet fornemme, om vi skal vente mere succurs, eftersom de er stærkere af skibe end vi.« Og i det sidste brev fra Niels Juels hånd inden slaget, et brev af 30. juni til rigsadmiralen, spørger han endnu engang, om der er flere skibe færdigudrustet, der kan forventes til flåden, eller »om vi skal se, hvad Gud og lykken vil give.«

Kansleren, der modtog Niels Juels expresbudskab i København, skrev øjeblikkelig den 30. juni til Kongen herom og understregede for Christian V, at man nu vidste, at den nederlandske hjælpeflåde var på vej, og at man derfor måtte undgå slaget, før denne var nået frem, og han bad indstændigt om, at Kongen »allernådigst ville anbefale admiral Juel så vidt muligt ikke at indlade sig i slag, men holde sig i sikkerhed og afvente hjælpeflådens ankomst.« I et lignende brev til Kongens sekretær Bierman bønfalet han denne om at gøre, hvad han kunne for at få Kongen til at afsende en sådan ordre til Niels Juel.

Kongens reaktion kender vi ikke, men samme dag, den 30. juni, sendte han Niels Juels bror, diplomaten Jens Juel, til flåden. Hvilken kgl. ordre han bragte, ved

Niels Juels underskrift fra et brev i Rigsarkivet
(jfr. noten side 79).

vi heller ikke, men inden hans ankomst havde man atter holdt et krigsråd ombord og her besluttet nogen tid endnu at afvente besked fra København, om der »kan ventes mere succurs«. Begivenhederne udviklede sig imidlertid nu hurtigt. Vejrguderne drillede Niels Juel noget, thi den 30. juni var vinden drejet sydligere, hvorfor han om formiddagen lettede, rangerede og atter gik til ankers. Men efter middag lettede han igen og holdt krydsende for små sejl i farvandet resten af dagen og hele natten, idet den svenske flåde samme dags aften ved 17-tiden var kommet til syne til luvart.

Hollænderne og svenskerne.

Generaladmiral Cornelis Tromp var i begyndelsen af februar 1677 rejst til Nederlandene for at medvirke ved hjælpeflådens udrustning og deltage i forhandlingerne om dens afsendelse. Han havde her ønsket, at hjælpeflåden skulle stå under hans kommando allerede under sejladsen til Danmark, men dette blev nægtet ham, da han var dansk generaladmiral, og for tiden løst fra sin ed til Nederlandene. Derfor måtte Tromp nøjes med at følge med flåden som passager.

Chefen for hjælpeflåden var løjtnantadmiral Willem Bastiansen Schepers, der den 18. juni stod til søs fra Nieuwdiep. Hjælpeflåden bestod af følgende skibe:

Niels Juels våben.

		Besæt- ning	Antal kanoner	Højeste officer ombord
Orlogsskib	WESTFRIESLAND	376	76	Lt.adm. W. Bastiansen Schepers
»	D' MAGD VAN DOORT	354	70	viceadm. Jan van Nes
»	DELFT	300	64	sbn. Philip van Almonde
»	WAESDORP	312	68	kpt. Jacob Andriessen Swart
»	OOSTERWIJK	227	60	» Jan de Jonghe
»	TIJTVERDRIJF	183	50	» Isaac van Uyterwijck
Fregat	L' ZUYDERHUYTS	168	46	» Nicolaes Boes
»	DOM van UYTRECHT	156	44	» Cornelis van der Zuen
»	CAMPEN	142	40	» Cornelis Tielos
Orlogsskib	OOSTERGOO	265	60	» Witzo Rayman
Snau	ROTTERDAM	20	8	Gerrit Heemskirk
»	d' PARDT	36	8	Jan Gendere
Brander	JACOB en ANNA	18	4	Arent Ruyghower
»	LEONORA	16	4	Pieter Siewerts
»	d' WELLKOMST	21	6	Wert Schelaer
Galiot	LOTHE van HUISDUINEN	8	4	Jacob Claessen

2814 606

Der var ringe og som oftest kontrær vind under sejladsen, så flåden kom kun langsomt frem. Således forløb hele den første uge, og ikke før den 28. om natten passeredes Jyske Rev. Den 29. nåede flåden op i sigte af Norge og var om aftenen ved »Skagens Spids«. Den 30. om morgenen blev vinden sydvest, og flåden kom heller ikke da videre hurtigt ned gennem Kattegat. Endelig den 1. juli om morgenen dukkede Sjælland op syd for flåden. Bastiansen skriver: »... før middag passerede vi Kullen og kom, da kokken skaffede til middag, forbi Kronborg, hvor vi fik 2 breve og blev gjort bekendt med nærværelsen af den danske og svenske flåde og slaget, der gik for sig.«

Dagen før havde den nederlandske gesandt i København, Jacob le Maire, sendt bud hjem om det forestående slag og blandt andet skrevet: »Man frygter her, og ikke uden grund, at svenskerne vil angribe danskerne, hvor de ligger, inden den hollandske hjælp kommer, i hvilket tilfælde man må frygte, at det så ikke vil gå bedre til vands end det er gået til lands.« En sådan udtalelse lyder hård, når vi kender slagets udfald, men den rummer tanker, som mange sikkert har haft på dayværende tidspunkt.

Da Kongen i sin tid antog Tromp som general-admiral og derved forbigik Niels Juel, havde det først og fremmest sin årsag i udenrigspolitikken, da den danske regering ønskede hollandsk hjælp til søs og samtidig overfor udlandet ville understrege, at når en verdensberømthed kommanderede den danske flåde, skulle sejren til søs være sikker. Det var således i første række Tromps opgave at nedkæmpe den svenske flåde, men nu da opgøret mellem den danske og den svenske hovedflåde stod for døren, var hverken Tromp eller hjælpeflåden ankommet.

Af flere grunde måtte det derfor som allerede tid-

ligere nævnt være den danske regerings politik at søge afgørelsen trukket ud, til hollænderne kom, og svenskernes politik at knuse den danske flåde inden den fik hjælp. Ved et dansk nederlag ville hæren i Skåne komme i knibe. Her havde Christian V siden den 9. juni belejret Malmø, der med tapperhed blev forsvaret af den svenske feltmarskalk von Fersen. Denne havde ved mange udfald svækket den danske hær og vanskeliggjort belejringsarbejderne samtidig med, at Carl XI var rykket ned i Skåne, skønt han var for svag til et egentligt angreb på den danske hær. Den svenske konge håbede, at hans flåde kunne hindre den hollandske hjælpeflåde i at slutte sig til den danske, og at de svenske skibe samtidig kunne standse tilførslerne fra Sjælland til Skåne. Christian V frygtede netop en sådan situation og ville derfor forinden forsøge en generalstorm på Malmø, men desværre gjorde han forsøget, inden tiden var moden dertil. Stormen blev fastsat til natten mellem den 25. og 26. juni, men mislykkedes fuldstændigt, og den danske hær trak sig tilbage til Lund. Den hollandske gesandts udtalelse må derfor ses på baggrund af hele denne udvikling.

Den svenske flådes chef var Henrik Horn, en tidligere velrenommeret general, der mod sin vilje i en alder af 59 år den 23. marts var blevet udnævnt til chef for det svenske admiralitetskollegium og »överbefälhavare« for flåden. Henrik Horn var en dygtig general, men havde aldrig tidligere tjenstgjort til søs eller haft sæde i admiralitetskollegiet, hvorfor hans underordnede da også var utilfredse med at få en ikke-fagmand til højeste chef. Den 9. juni forlod han Dalarn, og efter en dags tid at have ventet ved Elfsnabben ved indløbet til Stockholms Skærgård stod han til søs med hele flåden den 11. juni og nåede 2 dage senere Ølands sydspids, hvor han ankrede. Her

forstærkedes hans flåde med det nybyggede orlogsskib KALMAR samt resterne af admiral Sjöblads eskadre, nemlig orlogsskibet ANDROMEDA og fregatten GUSTAVUS.

Admiralgeneral Henrik Horn gik atter under sejl den 15. juni og krydsede derefter mellem Kristianopel, Hanö og Bornholm for at indøve mandskabet, indtil han den 24. juni ankrede under Møen, medens den danske flåde på denne tid lå under Stevns. Særlig ivrig efter at komme nordpå til Niels Juel har han åbenbart ikke været, selv om han over for sin Konge søger at give udtryk for sin iver, thi den følgende dag gik han atter på kryds til Bornholm og kom først tilbage den 29. juni, da han atter ankrede under Møen. I et brev til Kongen indberetter han, at han »for contrari vind skyld måtte fælde anker øst for landet. Min brandvagt (d.v.s. forpost) gav ikke længe herefter alarmtegn og nogle af vore forreste skibe gav tegn til, at de så så mange skibe, at det ikke kunne tænkes at være andet end fjenden, der med hele sin flåde avancerede mod mig. Jeg lod derfor lette anker og trak mig syd om Møen, for at jeg bedre kunne få luven fra fjenden, dersom han kom. Men det viste sig at være blind alarm, og vi ankrede atter samme sted og blev liggende der natten over til d. 30. juni, da vinden om morgenen mellem 7 og 8 drejede til vor faveur.« Som tidligere nævnt var vinden da sydvestlig med laber kuling.

Henrik Horn lettede straks og stod op mod danskerne, men nåede først i deres nærhed om aftenen. Niels Juel var da også gået under sejl, og begge flåderne holdt derefter natten igennem gående for små sejl mellem Stevns og Falsterbo. Den svenske flåde bestod af følgende skibe:

1. eskadre:		Besät- ning	Antal kanoner	Högste officer ombord
Orlogsskib	VICTORIA	480	84	admiral. Henrik Horn
»	WRANGEL	400	64	admljt. Gustaf Horn
»	SATURNUS	380	64	sbm. J. Clerck
»	MARS	430	74	major M. Dynkirk
»	CAROLUS	250	56	kmd. A. Appelbohm
»	WISMAR	250	52	kpt. H. Appelbohm
Fregat	RIGA	230	46	» D. Grönvall
»	HJORTEN	150	34	» Klas Slatte
Orlogsskib	FLYGANDE WARGEN	230	56	» Thomas Marshal
»	ANDROMEDA	250	52	admljt. Rosenholm
Fregat	FREDERICA AMALIA	150	32	kpt. Kr. Wernick
»	ELISABETH	100	18	» J. Gerdtsson
»	TRUMSLAGAR	130	18	» Rickstackar
Brander	ST. JACOB	20		
»	DRUFVAN	17		
Boiart	MJÖHUNDEN	32	10	
»	EKORREN	26	12	
»	RÄBOCKEN	20	4	
»	ST. JOHANNES	22	4	

2. eskadre:

Orlogsskib	SOLEN	470	72	adm. H. Clerck
»	VENUS	410	64	admljt. G. Sparre
»	MERCURIUS	400	66	sbm. M. Anckarhjelm
»	HERKULES	260	54	kmd. Oluf Ersonborg
Fregat	SPES	210	46	» Anders Jacobsen
Orlogsskib	SVENSKA LEJONET	230	52	kpt. Fr. Coljet
Fregat	FENIX	150	34	» J. Ekenberg
»	KG. DAVID	140	32	» H. Prytz
»	PÄRLAN	100	18	» H. Piper
Brander	ST. JOHANNES	22		
»	BJÖRNEN	22		
Boiart	LAURENTIUS	44	8	
»	GRIPEN	25	8	
»	LILLE FORTUNA	29	10	
»	LUNA	20	4	

3. eskadre:

Orlogsskib	NYCKELN	450	88	adm. H. Wachtmeister
»	JUPITER	400	68	admljt. Rosenfeldt
»	DRAKEN	390	64	sbm. E. Taube

		Besæt- ning	Antal kanoner	Højeste officer ombord
Orlogsskib	ST. HIERONYMUS	390	72	kmd. J. Taube
»	CÆSAR	240	60	major E. Rosenfeldt
»	KALMAR		66	kmd. J. Bogman
»	GÖTEBORG	220	52	kpt. Will. Lee
»	ST. MARIA	110	50	kpt. E. Boy
Fregat	GUSTAVUS	200	48	» Oluf Andersson
»	SOLEN	100	22	» A. Hyssing
»	SALVATOR	140	22	» M. Olufsson
Brander	DANSKA SVAN	18		
»	?	20		
Boiart	FÖRGYLDA FALKEN	44	10	
»	FORTUNA	50	10	
»	GRÖNA DRAGEN	25	8	
»	SJÖMAN	20	4	

Det har ikke været muligt at fremskaffe en samtidig svensk flådeliste, der kan betragtes som værende sikker. De lister, der senere har været offentliggjort lige fra listen i Niels Juels ligprædiken og op til publikationer i vore dage, har været meget forskelligartede og har i det store og hele ikke bygget på tilbundsgående undersøgelser, fordi det har været vanskeligt at foretage sådanne. Den hidtil mest pålidelige liste har været den, som den svenske marinehistoriker Axel Zettersten har fremlagt, men det vil dog være på sin plads at bemærke, hvor svaghederne i denne eventuelt måtte være. En svensk liste, der er skrevet i 1677, angiver både de svenske tab i slaget samt hvilke skibe, der var i de forskellige eskadrer, og ligeledes findes der lister hos to samtidige historieskrivere, nemlig Sten Jacobsen i Skåne og en ukendt, hvis værk findes i Uldallske Samling på Det kgl. Bibliotek i København.

De to sidstnævnte lister er ganske ens, og forskellen fra den ovenstående er kun, at de ikke medtager de to skibe fra Göteborgeskadren, men derimod skibene: LAXEN (50 stk.), ABRAHAM (44 stk.), NORRSTJER-

NAN (32 stk.) og GRIPEN (8 stk.). Forfatteren til den svenske liste fra 1677 har i modsætning hertil været klar over, at 2 skibe fra Gøteborgeskadren sluttede sig til Horn, og medtager også de tre sidstnævnte skibe, men ikke LAXEN. Han har åbenbart været vel orienteret, hvilket iøvrigt også ses af hans tilføjede tabsliste. Det er bemærkelsesværdigt, at hans opgivelser kun for disse tre skibes vedkommende adskiller sig fra Zetterstens liste. Disse tre skibes tilstedeværelse er således det springende punkt, men Zettersten hævder, at Horn ikke nåede at få dem med ved udsejlingen fra Stockholm. Indtil nærmere undersøgelser har godtgjort for eller imod, vil det være naturligt at følge Zettersten, selv om han ved denne lejlighed ikke har angivet sine kilder tydeligt. Dog må man nødvendigvis gøre en undtagelse med GRIPEN, da denne øjensynligt har været med, idet den gik på grund under Malmø efter slaget.

Styrkeforholdet mellem flåderne.

Styrkeforholdet mellem flåderne er lige siden slaget blevet bedømt på mange måder. Man har dels forsøgt at gøre det på grundlag af antallet af skibe og antallet af kanoner og dels efter størrelsen af de samlede besætninger. Da antallet af skibe på begge sider fra kampens begyndelse til dens sidste fase ikke var det samme, skal der her ikke forsøges nogen egentlig styrkebedømmelse, men blot redegøres for forholdet.

Efter at de to skibe fra Gøteborgeskadren var kommet til, bestod den svenske flåde, som det fremgår af listen, af 21 orlogsskibe, 12 fregatter, 8 brandere og 11 boierter, men ifølge et brev fra admiral Horn til Kongen af 4. juli havde han nogen tid før slaget sendt 3 skibe ud på brandvagt, således at disse ikke nåede at deltage i slaget, da de af uforsigtighed havde begi-

vet sig så langt bort fra flåden, at de ikke mere kunne finde denne.« Denne oplysning synes hovedsagelig at være givet Kongen for at forklare den for svenskerne ulykkelige udgang af slaget, hvilket ikke mindst fremgår af hele brevets opsætning, men iøvrigt forekommer forklaringen ikke sandsynlig, da det formentlige kampområde og den danske flådes tilstedeværelse allerede havde været kendt i en uges tid. Indtil andet foreligger må man dog godtage Horns oplysning og derfor fradrage følgende 3 skibe fra det ovennævnte tal, nemlig: orlogsskibene CAROLUS, GØTEBORG og ST. MARIA, idet det bemærkes, at disse 3 skibe efter slaget samtidig med den øvrige flåde søgte ly i Kalmarsund.

Gør man dernæst Niels Juels flåde op, kan man imidlertid heller ikke her uden videre regne med den tidligere nævnte styrkeliste fra den 22. juni, da der siden både var tilgaaet og afgaaet skibe. Listen omfattede 18 orlogsskibe, 11 fregatter, 2 brandere, 6 galioter og 2 jagter, men for det første må herfra trækkes fregatten HAVFRUEN, som den 16. juni var sendt til Flensborg for at konvojere nogle fartøjer, samt jagten VENUS, der den 28. juni blev sendt af sted for at kalde HAVFRUEN tilbage. Ingen af disse to skibe nåede rettidigt tilbage, sandsynligvis fordi den svenske flåde så vel den 29. og 30. juni som selve slagdagen har ligget mellem dem og den danske flåde. Endvidere ved man, at HAVFRUEN den 5. juli er kommet tilbage til Dragør med matroser fra Kiel.

Den 26. juni fik fregatten BONTE FALK ledsaget af galioten ST. JOHANNES ordre til at søge efter den svenske flåde ved Rygen og derefter ved Ystad. Heller ikke disse to skibe nåede tilbage inden slaget. Deres tilbagekomst er i hvert fald ikke angivet i Niels Juels kopibog. Sandsynligheden taler for, at de er kommet i

samme isolerede situation som HAVFRUEN. Det skal dog bemærkes, at skåningen Sten Jacobsen medtager både HAVFRUEN og BONTE FALK i sin liste, medens forfatteren til værket i Uldallske Samling udtrykkelig anfører, at ingen af disse to skibe deltog i slaget.

Som den sidste forstærkning til Niels Juel afsendtes fra København den 30. juni de tre fregatter WRANGELS PALAIS (46 stk.), CHARITAS (34 stk.) og GLÜCKSTADT (28 stk.), men ingen af disse tre nåede at være tilstede ved slagets begyndelse, og kun CHARITAS kom så langt frem, at den kunne deltage i forfølgelsen efter slaget. GLÜCKSTADT var endog blevet afsendt så sent, at rigsadmiralen efter slagets begyndelse mente at kunne nå at sende en jagt efter den for at få den dirigeret til Malmø, hvor 3 svenske skibe havde søgt tilflugt. WRANGELS PALAIS må antages at have befundet sig et sted mellem CHARITAS og GLÜCKSTADT. Ingen af de tre skibe har således deltaget i selve slaget, og højst to har deltaget i de efterfølgende begivenheder.

Det vil næppe være muligt med sikkerhed at fastslå hvilke brandere og mindre skibe, der har deltaget i slaget — hverken på dansk eller svensk side. Begge flådechefer har til stadighed brugt disse skibe til transport af proviant og andre tilførsler samt til at bringe budskaber mellem flåderne og hjemlandet. Der kan dog ikke være tvivl om, at antallet af disse mindre skibe har været størst på svensk side. Selv om Niels Juel foruden de på listen angivne mindre skibe også benyttede sig af sin kaper ST. BARTHOLOMEUS, har han næppe fået videre hjælp af disse fartøjer. Allerede den 20. juni beklagede han sig over de galioter, som da fandtes i hans flåde.

Ved en opgørelse af det samlede antal skibe på begge sider bliver resultatet, at den svenske flåde i

selve slaget havde engageret 18 orlogsskibe, 12 fregatter, 6 brandere og muligvis 12 mindre skibe samt eventuelt under forfølgelsen yderligere de 3 orlogsskibe, der havde været brandvagter. Af den danske flåde deltog i selve slaget 16 orlogsskibe, 9 fregatter, 2 brandere og antagelig 7 mindre skibe, hvortil under forfølgelsen kom yderligere 1 å 2 fregatter.

Styrkeforholdet mellem de to flåder kan også opgøres efter antallet af kanoner (stykantal). Dette vil selvfølgelig først og fremmest være afhængigt af, hvilket antal skibe man lægger til grund for beregningen. Det vil her være naturligt først kun at medtage de skibe, der med sikkerhed vides at have deltaget i selve slaget, og dernæst dem, der eventuelt på et eller andet tidspunkt kan være tilkommet.

De største svenske skibe var NYCKELN på 88 stk. og VICTORIA på 84 stk. Ialt havde orlogsskibene på over 50 stk. tilsammen 1172 stk. Dernæst havde fregatterne ialt 370 stk. og de mindre skibe tilsammen 92 stk. Alt i alt giver dette 1634 kanoner, hvortil så eventuelt kommer de tre orlogsskibe med 158 kanoner.

De danske orlogsskibe, af hvilke de største var NORSKE LØVE på 86 stk. og CHRISTIANUS QUINTUS på 84 stk., havde tilsammen 1074 stk., fregatterne 298 stk. og de mindre skibe skønsmæssigt 50 stk. Dette giver som sum 1422 kanoner, hvortil muligvis kommer de to fregatter med 80 kanoner.

Da skibene i de to flåder har været af omtrent samme størrelse, har forholdet mellem det samlede stykantal således været nogenlunde proportionalt med skibsantallet. For at give et indtryk af de forskellige kanoners art og størrelse anføres her efter en liste fra 1675 bestykningen på de tre skibe, som under slaget førte Niels Juels flag:

	CHRISTIANUS QUINTUS	FRIDERICUS TERTIUS	CHARLOTTA ANALIA
Underste lag:			
metal 24 pd. fuldgods....	14	8	10
jern 18 pd.	12	12	12
Andet lag:			
metal 18 pd. fuldgods....	12		
jern 12 pd.	12	12	10
metal 12 pd. fuldgods....		10	10
Tredje lag:			
metal 8 pd. fuldgods....	20		
I den øverste hytte og udenfor:			
metal 4 pd. fuldgods....	10	6	
jern 4 pd.		10	
metal 6 pd. fuldgods....			10
Oven på hytten:			
metal 4 pd. fuldgods....		4	4
skræstykke	2		
kilstykker 3 pd.	2		
falkonetter 1 pd.	2	2	2
	86	64	64

Når stykantallet her ikke er det samme som angivet i skibslisten, skyldes det, at skibslistens tal angiver, hvorledes skibene var bestykket i 1677, idet skibene ikke hvert år blev ens udrustet.

Til sidst skal forholdet mellem flådernes bemanning undersøges. Denne var nemlig ikke, som det ellers skulle synes naturligt, proportionalt med skibsantallet og stykantallet. Der var her en udtalt overvægt på svensk side, tilsyneladende fordi de danske skibe var underbemandede. De tropper, som svenskerne har ført med sig, synes ikke at indgå i de svenske tal. Af bemanningstallene for henholdsvis fregatter og orlogsskibe i begge flåder ses, at de 1800 mand på de 12 svenske fregatter forholdsvis er en noget større besætning end 1219 mand på de 9 danske, medens 6300 mand på de 18 svenske orlogsskibe er en kendelig stor

Portræt af generaladmiraløjtnant Niels Juel.
(Efter maleri af Wuchters på Frederiksborg Slot,
kopi ved H. Chr. Vantore i Søofficersforeningen.)

bemanding i forhold til 5286 mand på de 16 danske orlogsskibe. Det viser sig da også, at de samme 16 danske orlogsskibe i 1676 var bemanded med 6124 mand. Indbefattet de mindre skibes bemanding fås de samlede tal at være ca. 6700 mand på den danske mod ca. 8600 mand på den svenske flåde.

Alle forhold taget i betragtning kan således styrkeforholdet mellem den danske og den svenske flåde sættes som 5 til godt 6.

Personellet.

Men det er ikke alene de talmæssige faktorer, der bestemmer styrkeforholdet mellem de to flåder, hvad enten dette beregnes efter skibsantal, kanonantal eller på anden måde. Af afgørende betydning er mandskabets kvalitet. Såvel flådechefens som skibshefernes og mandskabets moral, uddannelse og sømandsmæssige egenskaber vejer til, når en flåde skal prøve kræfter med en modstander, og — alt andet lige eller næsten lige — vil det netop være disse faktorer, der bliver bestemmende for slagets udfald. I slaget i Køge Bugt var det den danske flådes personel, der ved sin større dygtighed formåede at tilføje den talmæssigt overlegne modstander et afgørende nederlag, hvorfor det vil være naturligt at give nogle oplysninger om de mænd, der var ombord på Niels Juels flåde, og undersøge deres nationalitet og hvilken uddannelse de havde fået.

Niels Juel, der var af gammel dansk adelsslægt, blev født den 8. maj 1629 i Oslo. Tre uger senere forlod han dog sin fødeby og tilbragte sin barndom i Jylland, hvor hans far havde flere godser. Sin militære uddannelse fik han først i den nederlandske orlogsflåde under den første engelsk-nederlandske krig 1652—54. Han lærte også skibbygning i Nederlandene og var i

årene 1654—56 på to togter til Middelhavet under admiral de Ruijter. Her deltog han i adskillige kampe mod sørøvere. I 1656, da det så ud til at Danmark skulle komme i krig med Sverige, tog han hjem og blev ansat som kaptajn i søetaten. Under de to svenskekrige i 1657—60 deltog han i operationerne til søs, og efter i 1657 at være blevet udnævnt til Holmens admiral, virkede han på denne vigtige post under flådens genopbygning i 1660-erne. Han blev første gang forbigået i 1663, da man indkaldte Cort Adeler til generaladmiral i søetaten og anden gang i 1676, da Cornelis Tromp blev indkaldt til samme stilling, idet dog begge disse udnævnelser skete af politiske grunde. Desuagtet forblev Niels Juel i sin stilling, tro mod sin Konge og stadig ivrig i sit arbejde til gavn for sit land.

Flådens eskadrecefer for 1. og 3. eskadre var brøderne Marquor og Jens Rodsten, begge danske. Marquor Rodsten, født 1625, blev løjtnant ved artilleriet i Skåne 1644, udenlands 1648—51. I 1657 ansat i søetaten som kaptajn, hvorefter hans videre tjeneste foregik her, idet han 1660 blev oberstløjtnant og 1670 oberst ved Tøjhuset og i 1675 admiral.

Jens Rodsten, født 1633, kom efter at have gået i skole i Sorø ud at sejle i udenrigs fart og blev ligesom broderen 1657 kaptajn i søetaten. 1665 schoutbynacht, 1669 viceadmiral og 1675 admiral.

Viceadmiral i 1. eskadre: Hendrick Span var hollænder. Født 1634, tjente som dreng i koffardiskibe, kom i hollandsk orlogstjeneste og deltog i krigen 1652—54 mellem England og Nederlandene som overkonstabel, blev 1665 skibsfører i koffardifarten på Østasien, og i 1672 kaptajn i hollandsk orlogstjeneste. Den 17. maj 1677 ansattes han som kaptajn i den danske søetat, men fik først den 12. juli — efter slaget

i Køge Bugt — udnævnelse til viceadmiral, selv om han allerede under slaget havde viceadmirals kommando.

Viceadmiral i 2. eskadre: Christian Bjelke, født 1645 i Norge, blev 1666 løjtnant i søetaten, 1668 kaptajn og efter sin deltagelse i slaget ved Øland i 1676 viceadmiral.

Viceadmiral i 3. eskadre: Peter Morsing, født i Danmark 1623, blev løjtnant i søetaten 1653, kaptajnløjtnant 1657, kaptajn 1659 og schoutbynacht 1675. Gjorde i 1677 tjeneste som viceadmiral.

Ingen af de tre søofficerer, der havde schoutbynachtskommando i slaget, var udnævnt til denne charge, men var kaptajner, der førte schoutbynachtflag. De omtales derfor sammen med skibscheferne i nedenstående oversigt:

Navn og nationalitet	Hollandsk tjeneste	Dansk tjeneste
<i>1. eskadre:</i>		
Corn. de Witt, hollandsk	?	kpt. 1674
Ilffuer Hoppe, hollandsk f. 1649*)...	1669—75	» 1675
Corn. Bomfeld, dansk f. 1636	matros 1666—68 styrmd. 1672—73 opperstyrmd. 1674—75	løjtn. 1675 » 1676
Johan Lund, dansk		» 1672
Johan Eylersen, dansk eller norsk...		» 1665 » 1667
Zacharias Bang, dansk		» 1667 » 1671
<i>2. eskadre:</i>		
Johan Falck, dansk	1660-erne	» 1676
Andreas Dreyer, dansk		» 1675 » 1676
Frederich Gedde, dansk f. 1641		lærling 1671 » 1676
Hans Lazerusén (navnet tyder på dansk eller norsk)		nævnes som » 1677
Floris Carstensen, dansk el. norsk f. 1641		løjtn. 1663 » 1673
Arent v. Flieringén, hollandsk		» 1675
<i>3. eskadre:</i>		
Isack Theunissen (andre af samme navn er norske)		nævnes som » 1677

*) Født i København af hollandske forældre.

Navn og nationalitet	Hollandsk tjeneste	Dansk tjeneste
Peter Thomsen Linneberg, dansk f. 1641		nævnes som kpt. 1675
Jacob Hoeck (navnet tyder på holl.)		" 1677
Gisbert Jansen, tysk		" 1677
Matties Piel (navnet tyder på holl. og gift m. holl.)		" 1676
Johan Belin, holstensk f. 1635		" 1675
Johan Schinckel, dansk		lærling 1670 " 1675

Resumé:

	Admiraler	Vice-admiraler	Schonthynachter (3: kontreadmiraler) og skibsschefer
1. eskadre	dansk	holl.	3 danske, 1 dansk el. norsk, 2 holl.
2. eskadre	"	norsk	3 " , 2 " " " , 1 "
3. eskadre	"	dansk	2 " , 1 norsk, 1 holst., 2 holl., 1 tysk

Den dansk-norske Konges undersåtter har således udgjort langt den største del af cheferne, nemlig de tre fjerdedele, medens det hollandske element kun har været knap een fjerdedel. Af de dansk-norske chefer har antallet af danske været ca. 2—3 gange så stort som antallet af norske.

Det ville være nemt, hvis man på lignende måde kunne opstille en oversigt over løjtnanternes og flådens øvrige mandskabs nationale oprindelse, men desværre giver de oplysninger, som vi i dag er i besiddelse af, ikke mulighed herfor. At man senere også på dette område kan få nøjere kendskab til flådens forhold, er ikke utænkeligt, da der findes et overvældende materiale i rigsarkivet, som først efter flere års bearbejdelse kan bringe sådanne enkeltheder for dagen. Der findes ikke nogen samlet oversigt over flådens bemanning i juli 1677 med angivelse af hver enkelt mands nationale oprindelse, men af de oplysninger, som for tiden står til rådighed, kan man dog danne sig et skøn derover.

På grundlag af hvervelister fra årene 1675—77 samt en mandskabsliste fra 1678, der angiver hvorledes de hvervede da var fordelt på flåden, kan vi skønne os til forholdene i 1677. Resultatet vil da nærmest passe

på nationaliteternes fordeling i 1678, men sandsynligvis har der næppe været nogen større ændring heri fra året før.

I lister over mandskab, der er hvervet i Nederlandene og på Bremerholm, og i en enkelt liste fra Holsten er som regel angivet hjemsted for hver enkelt mand, således at vi heraf kan se hans nationalitet. For en større eller mindre procentdel er hjemstedet dog desværre ikke opgivet. Sammenlagt giver listerne følgende sum:

Hjemsted	Hvervested					
	Bremerholm		Nederlandene		Holsten	
Danmark	665	} 37,5 %	143	} 20,4 %	1	} 95 %
Hertugdømmerne ..	103		278		130	
Norge	527	25,7 %	490	23,3 %	1	} 5 %
Nederlandene	134	6,5 %	874	42,3 %	1	
Sverige	19	} 4,2 %	20	} 7,4 %	2	
Tyskland	39		58		—	
andre steder	28	}	81	}	—	
uden hjemstedsangivelse	535		26,1 %		133	
	2050		2077		137	

Disse tal giver et indtryk af de nationaliteter, der hvervedes de ovennævnte steder. Selv om disse ialt 4264 mand kun er $\frac{1}{3}$ eller $\frac{1}{4}$ af det samlede tal, som hvervedes i årene 1675—77, er det dog så mange, at procenterne næppe kan være meget forkerte.

Foruden de ovennævnte steder hvervedes der også mandskab i Norge, ligesom der blev udskrevet bådsfolk i alle Kongens lande. Et særligt forhold gør sig dog gældende med hensyn til de folk, der kom fra Norge. I efteråret 1675 udbrod der på flåden en voldsom epidemi, som bredte sig med en sådan voldsomhed, at flådens foretagender blev stærkt hemmet. Man iagttog, at det især var de nye folk, der kom fra Norge, der var smittebærere, hvorfor admiralitetet, da der skulle skaffes folk i 1676, i sin indstilling til Kongen

skrev: »Nylt folk fra Norge at udskrive, og med dem, når de nedkommer, flåden straks at besætte forårsager efter vores allerunderdanigste mening sygdom, og giver fast lige stor bekostning og ingen tjeneste.« Derfor ønskede man kun udskrivning fra Danmark.

Imidlertid viser lister, at der har fundet udskrivning og hvervning sted i Norge så vel i 1676 som i 1677, men folkene fra Norge har hovedsagelig været brugt på de skibe, der opererede ved den norske kyst og Gøteborg, idet man ikke finder noget nærmere om deres anvendelse i den danske hovedflåde. Således findes en specificeret liste fra maj 1678, der for hvert enkelt skib i hovedflåden angiver, hvorledes mandskabet fordeler sig på årstjenere og månedstjenere, udskrevne og hvervede, og her nævnes ikke folk fra Norge, men kun fra de ovenfor anførte steder. Ialt for hele flåden er tallene fra denne liste:

Årstjenere	Udskrevet i Danmark og Hertugdømmerne	Månedstjenere antaget		
		Nederlandene	Bremerholm	Hertugdømmerne
1170	762	2077	1690	611

Den udrustede hovedflåde havde således i 1678 ialt 6310 mand, et tal, der meget nær er det samme som i 1677, nemlig ca. 6700 mand. Hvis man antager, at denne fordeling af mandskabet i hovedsagen har været den samme som i 1677, kan man direkte overføre de tidligere udregnede procenttal for nationaliteterne heril og får på denne måde:

	Udskrevet i Danmark og Hertugdømmerne	Månedstjenere antaget		
		Nederlandene	Bremerholm	Hertugdømmerne
Danmark og Hertugdømmerne ..	762	421	640	595
Norge		490	435	3
Nederlandene		874	105	3
andre steder		159	70	5
uden hjemstedsangivelse		133	440	5

Resultatet af denne beregning bliver da, idet man må se bort fra årstjenerne, at bemanningen på den danske flåde under slaget i Køge Bugt har bestået af følgende nationaliteter fordelt i tal og efter procenter omtrent således:

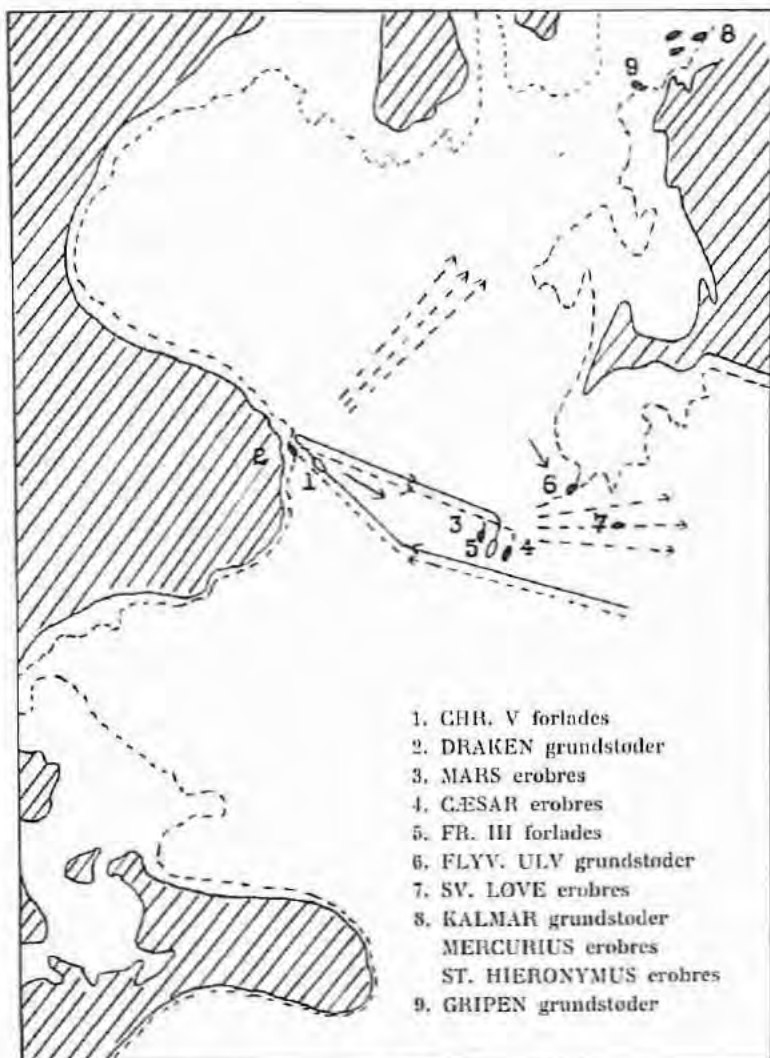
Danmark og Hertugdømmerne	Norge	Nederlandene	andre nationer	ubekendt nationalitet
2418	928	982	234	578
47 %	18 %	19,1 %	4,6 %	11,3 %

Muligheden for en fejlvurdering er til stede ved de 11,3 %, der ikke har angivet hjemsted, samt med hensyn til, hvor de hvervede bådsfolk fra Norge er blevet anbragt. Uden at komme nærmere ind på dette spørgsmål på et tidspunkt, hvor de nødvendige dokumenter endnu ikke er fundet frem, kan man dog som et skønsmæssigt resultat fastslå, at på Niels Juels flåde var ca. halvdelen af dansk, ca. en femtedel af norsk og ligeså mange af hollandsk nationalitet.

Begivenhederne ved Stevns.

Da mørket var faldet på den 30. juni om aftenen, gjorde de to flåder klar til kamp den følgende dag, idet svenskerne for små sejl søgte at holde gående syd for og til luvart af den danske flåde, medens det for Niels Juel var magtpåliggende at vinde luven.

Vinden var sydlig, da den danske flåde krydsede nord for Stevns, medens svenskerne, der først troede, at Niels Juel ville ty ind i Køge Bugt, allerede om aftenen fulgte nord på langs kysten. Admiral Horn kom da for tæt ind under land med sin flåde, og orlogsskibet ST. HIERONYMUS løb sent om aftenen på grund ved Stevns Klinf. Landeværnet paa Stevns blev alarmeret, og bålene flammede langs kysten for at kalde mand af huse. Opdelt i tre kompagnier under ledelse

Plan over Slaget i Køge Bugt.

af overhopmand (o: oberhauptmann) Jørgen Mogens belavede de sjællandske bønder sig på med deres primitive våben at modstå en eventuel landgang. Men sikkert til held for dem var det ikke af den grund, at det svenske skib var gået så nær land. Tidligt næste morgen kom ST. HIERONYMUS af grunden igen ved egen hjælp, hvorpå skibet sluttede sig til den øvrige svenske flåde, der atter havde holdt østpå.

Søndag morgen den 1. juli var vinden syd med bramsejlskuling, da de to flåder ved daggry befandt sig liggende på vestlig kurs sejlene bi-de-vind for bagbords halse nær Falsterbo Rev. Sydligst lå svenskerne, som i slaglinie fulgte jævnsides med den danske flåde. Forrest i den svenske linie gik admiral Wachtmeister med 3. eskadre, derpå fulgte admiral Horn med 1. eskadre og sidst lå admiral Clerck med 2. eskadre, medens den danske flåde i læ kom i følgende orden: admiral Jens Rodsten med 3. eskadre, derpå admiral Niels Juel med 2. eskadre og sidst admiral Marquor Rodsten med 1. eskadre, som var faldet lidt i læ af linien. Horn havde inden sin beslutning om angreb haft de andre admiraler og fornemste officerer samlet for at få deres approbation af bestemmelsen, hvorefter man enedes om at angribe og om muligt benytte enhver lejlighed til entring, »til hvilken ende jeg hurtigt lod fordele til skibene efter proportion de 600 knægte, som var destinerede til Pommern, for værket så meget bedre at kunne facilitere og uden videre ordre at kunne gå løs paa fjenden,« skriver Horn.

De to flådechefer var således begge indstillet på kamp, og det var derfor ikke vanskeligt for Niels Juel at få trukket svenskerne hen i netop det farvand, hvor han selv ønskede, at kampen skulle foregå. Når man nu vil prøve på at rekonstruere slagets videre

forløb, støder man på den vanskelighed, at man på afgørende punkter mangler vigtige kilder. På svensk hold findes admiral Horns rapport til Kongen, men da denne beskrivelse af slaget er formet som en undskyldning for det store nederlag, går den let hen over mange afgørende detaljer, samtidig med at den på visse punkter søger at fortægne billedet til egen fordel. En tilsvarende rapport fra Niels Juel er det trods megen søgen endnu ikke lykkedes at opspore. På dansk hold må man derfor desværre endnu nøjes med spredte oplysninger samlet sammen fra forskellige kilder, idet man ikke her kan stole på de glædeskrifter, som umiddelbart efter slaget blev udsendt til underretning for befolkningen. Disse skrifter, der er farvet af glædesrusen, giver ganske vist mange interessante oplysninger, men går, som det er naturligt for sådanne populære fremstillinger, ikke i enkeltheder på steder, hvor man kunne ønske nærmere besked. Der er derfor stadig mulighed for at nye kilder kan give øget kendskab til dette interessante og for os danske så minderige slag.

Så snart det var blevet lyst, søgte de to flåder nærmere til hinanden for at komme på skudhold, og mellem kl. 5 og 6 begyndte den første skudveksling. Kampen blev hård, og i særlig grad har de svenske skibe koncentreret deres ild mod de danske admiral-skibe, som derfor fik en hård medfart allerede tidligt i slaget. Dækket af krudtrøgen, som drev ned over Niels Juels flåde, søgte svenskerne at sende brandere mod danskerne, som dog fik held til at bugserer dem af vejen, så de ikke forårsagede skade. Efterhånden som flåderne nærmede sig Stevns Klint, spidsede vinden og gik noget vestligere. Under livlig gensidig kanonade faldt begge flåder af og fortsatte med kurs tæt mod det nordøstligste hjørne af Stevns. Under

denne sejlads ramte en skæbnesvanger ulykke svenskerne, der lå nærmest klinten, idet det svenske orlogsskib **DRAKEN** i admiral Wachtmeisters eskadre kom for nær til land og gik på grund »ud for Eskesti under klinten for Sigerslev Strand.«

Admiral Horn befandt sig nu i en mindre heldig situation. Skulle han fortsætte med flåden og lade **DRAKEN** klare sig selv — eller afgive skibe til dens beskyttelse? Med Stevns til hujart om bagbord og den danske flåde i læ om styrbord havde han også mulighed for at fortsætte en tid og derefter ved at vende alle på een gang at holde sig mellem **DRAKEN** og den danske flåde. Eller han kunne holde ned mod den danske flåde — alle paa een gang — eller i kolvandsorden og forsøge et gennembrud af den danske linie. Men disse manøvrer krævede dygtige skibschefer og øvede besætninger. Admiral Horn valgte at efterlade 5 skibe til assistance for **DRAKEN**, hvorefter han kovedte ved kontramarch (de efterfølgende skibe vendte, efterhånden som de kom op, i kolvandet på det forreste skib). Herved passerede han på modsat kurs den danske flåde.

Niels Juel, der muligvis har forudset grundstødningen, besluttede sig til også at vende og således følge den svenske flåde, og da **CHRISTIANUS QUINTUS** allerede på dette tidspunkt havde været så uheldig at få flere grundskud, som forårsagede, at skibet trak meget vand, flyttede han sit flag til **FRIDERICUS TERTIUS** fra Marquor Rodstens eskadre. Denne, der dannede arrieregarden, havde som nævnt ligget noget i læ af den øvrige linie, så den først var nået op ved de sidste manøvrer. Med **FRIDERICUS TERTIUS** deltog Niels Juel selv i angrebet på **DRAKEN**, og det lykkedes ret hurtigt for ham at få denne til at stryge. Han skriver senere herom til Kongen, at »den derpå

kommanderende schouthynacht til ingen anden end til mig har villet give sig fangen, som hans skriftlige attest og skal udvise«, hvorfor officererne fra DRAGEN kom ombord til Niels Juel, medens denne satte sin sekretær og 4 mand som prisemandskab over på det grundstødte skib. Den øvrige vagt besørgedes af landeværnet.

Takket være visse uregelmæssigheder fra dettes side får man ved de efterfølgende forhør forskellige oplysninger om begivenhederne. Amtsskriver Niels Peder sen fik den 16. juli ordre til at undersøge hvem, der havde foretaget plyndringer på skibet, og forhørene, der blev afholdt den 24. juli og den 2. august, faldt således så tæt på episoden, at oplysningerne må anses for pålidelige. Overhopmand Jørgen Mogensen fortæller her, at DRAGEN blev jaget på grund ud for Eskesti under klinten for Sigerslev Strand på omtrent samme sted, hvor ST. HIERONYMUS aftenen før var løbet på grund. Han trak da sine folk derhen, og efter opfordring fra Niels Juels sekretær sendte han mand skab ombord for at hjælpe til med at bevogte skibet, samtidig med at landeværnet hjalp med at bringe fan ger i land, fortrinsvis syge og sårede. Inden aften var ca. 120 mand kommet ind, medens omtrent lige så mange endnu var tilbage ombord. Bønderne, der var bevåbnede med de dertil bedst egnede redskaber fra gårdene, var ikke så veldisciplinerede, at landevær nets officerer kunne hindre tyveri, der måske for den enkelte kun var lidet, men for landeværnet som hel hed blev til en del. Disse udskejelser tog særlig fart, da vagtmandskabet havde taget hul på øl- og vin ankrene ombord og var begyndt at drikke.

Samtidig med at landeværnet var optaget af DRAGEN, kom der fartøjer i land fra forskellige havare rede svenske skibe, så der måtte sendes folk til lan-

dingsstederne for at tage svenskerne til fange. De tre kompagnier i Stevns Herred slog derfor ikke til, hvorfor Jørgen Mogensen måtte sende bud om assistance fra Bjæverskov Herred. Hjælpen herfra afløste om natten vagten på DRAGEN, hvilket imidlertid ikke formindskede plyndringen af skibet og dets svenske mandskab.

Gennembruddet.

Efter vendemanøvren — der ligeledes foregik ved kovending og kontramarsch — fortsatte Niels Juel i sydøstlig retning på parallel kurs med sin modstander. Han var stadig i læ, men den svenske linie var nu kommet i uorden, og affæren med DRAGEN havde moralsk svækket svenskerne. Da der i den svenske linie var opstået et hul, luffede han og stod bi-de-vind for styrbords halse ned gennem åbningen med FRIDERICUS TERTIUS som førende skib. Dette blev slagets afgørende moment. Vinden, der var gået vestligere, og på dette tidspunkt nærmest var vest, tillod denne manøvre, og Niels Juel udnyttede — stolende på sine skibschefers dygtighed — genialt situationen.

Niels Juel var den første i søkrigshistorien, der førte sin linie til gennembrud af fjendens linie. Han havde, som tidligere nævnt, søgt at udføre samme taktik allerede den 25. maj 1676, men dengang med langt ringere held, blandt andet fordi mørket var ved at falde på. Svenskerne havde ved den lejlighed 22 orlogsskibe og 19 fregatter foruden mindre skibe og brandere, medens Niels Juel kun havde 12 orlogsskibe og 15 fregatter foruden mindre skibe og brandere. Tilmed var hans ene eskadre hollandsk. Vinden var dengang forholdsvis svag, og svenskerne holdt sig på linie til luvart hele eftermiddagen, muligvis ventende på bedre vind, og i hvert fald agtpågivende overfor den energi-

ske danske admiral. Ved 9-tiden om aftenen besluttede Niels Juel at vende i kølvandsorden op mod svenskerne. Det lykkedes dog kun at afskære de allersidste svenske skibe. I 2 glas stod kanonaden på, men uden synderlig virkning, og da svenskerne også vendte, fortsatte de to flåder i mørket ved siden af hinanden på den nye kurs. Niels Juel opnåede også den gang at bringe uorden i den fjendtlige flåde, og af de afskårne skibe blev en brander erobret.

Ved gennembruddet under slaget i Køge Bugt nåede Niels Juel sit mål, dels fordi han fik afskåret ca. en tredjedel af den svenske flåde, og dels fordi Marquor Rodstens eskadre vestfra kunne blande sig i kampen. Denne eskadre havde Niels Juel efterladt ved Stevns til at bekæmpe DRAKENs sekundanter, hvilket også lykkedes med stort held, idet tre af dem, ST. HIERONYMUS, MERCURIUS og KALMAR, kom i læ af de danske skibe og således afskåret måtte undfly ved at slå nord på gennem Sundet, medens de andre søgte tilbage til hovedflåden forfulgt af Rodstens eskadre. Muligvis er det Rodstens eskadre, Horn hentyder til, idet han skriver: »... udi begyndelsen, da combatten påstod, kom til de danske bag om Køge Bugt en eskadron af 8 stk. store skibe, som sig med dem conjungerede«. På anden måde kan denne udtalelse ikke forklares sammenholdt med de kilder, der i dag er tilgængelige for os. Niels Juel fik ikke forstærkning under slaget, men Marquor Rodstens eskadre var hele to gange adskilt fra den øvrige flåde, dels i begyndelsen af slaget, da den var kommet noget i læ for den danske linie, og dels da den ved Stevns blev detacheret til at tage sig af DRAKENs sekundanter. Antagelig er det en af disse situationer, der har fået Horn til at tro, at det var friske kræfter, der kom til hjælp.

Det er derimod ikke mærkeligt, at Horn i sin rap-

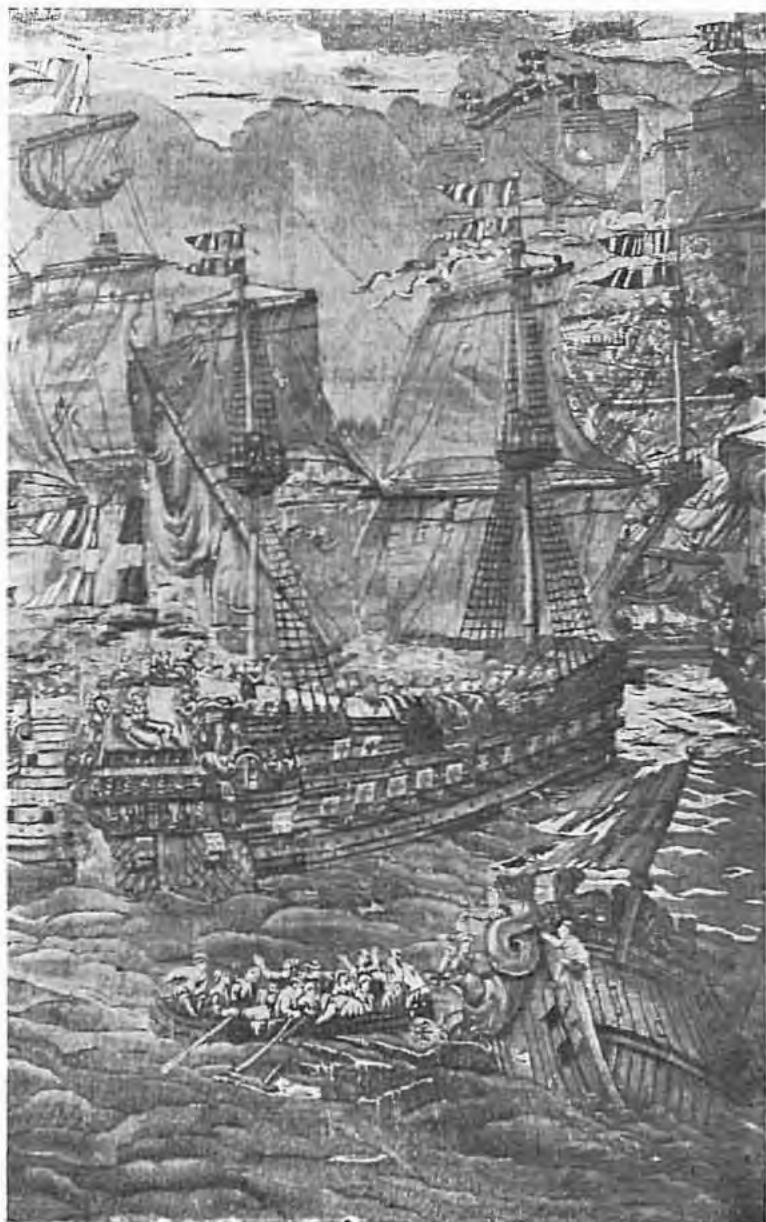

Entring og erobring af MARS.
Efter gobelin i Christiansborg Slots riddersal.

port skriver, at »fjenden mødte os med stor resolution«, thi det er imponerende med hvilken beslutsomhed og kraft Niels Juel handlede, som om det var efter en forud lagt plan. I samtidige beretninger om slaget står, at ialt 16 skibe blev afskåret, hvoraf de 7 var orlogsskibe, uden at det dog angives hvilke det var. Fra dette øjeblik udviklede der sig en hårdnakket kamp. »På begge sider blev så grummelig fæglet, at slykkerne gik som trommestikker på 100 og flere trommer, thi begge parter gav hinanden hele lag.«

Under den voldsomme kamp kolliderede Hendrick Spans skib, NORSKE LØVE, med Jens Rodstens TRE CRONER, hvorved dette skib fik drejet gallionen og boysprydet af. Senere mistede NORSKE LØVE sin storstang og fik samtidig nogle skud i vandgangen, så den måtte trække sig ud af slaget. TRE LØVER blev stærkt beskadiget, men nåede at få gjort det svenske orlogsskib MARS manøvredygtigt, så det måtte overgive sig til Floris Carstensen. Det gik også hårdt ud over Marquor Rodstens skib ANNA SOPHIA, der blandt andet mistede sin stormast. Viceadmiral Chr. Bjelke entrede og tog orlogsskibet CÆSAR. Alle de hidtil erobrede skibe var således taget af Niels Juels egen eskadre.

Både danske og svenske kilder er enige om, at de svenske orlogsskibe DRAKEN, MARS og CÆSAR samt endnu to, der blev taget under flugten, gik tabt for den svenske flåde. Derimod er der afvigende meninger om, hvorvidt svenskerne har mistet flere skibe. Vi har som nævnt ikke Niels Juels rapport, men alligevel findes der visse oplysninger fra den, idet den hollandske admiral Bastiansen i et brev til hjemlandet skriver, at ifølge admiral Juels rapport har den danske flåde »drevet svenskerne paa flugt, taget 5 skibe fra dem og skudt eet i sænk, medens to svenske brandere

NORSKE LOVE under Slaget i Køge Bugt.
Efter gobelin i Christiansborg Slots riddersal.

brændte uden virkning, samtidig med at der på dansk side kun er mistet 2 slupper.« Ligeledes står der i HAVMANDENs journal, som desværre er alt for kortfattet: »— og har vores flåde taget skibe fra ham og opbrændt 3 stykker, som er i brand skøden.« Endvidere viser forhørene af landeværnet på Stevns, at der kom 28 mand i land »af de svenske« fra et skib, der var sænket. Og endelig fortæller rigsadmiralen i et brev af 2. juli til Kongen, at en bonde fra Dragør beretter, at SATURNUS kom på grund under Falsterbo Rev og blev opbrændt af branderen DEN FORGYLDTE FISK.

Admiral Horn nævner ikke i sin rapport, hvilke skibe han mistede i slaget, men da den svenske marinehistoriker Zettersten henviser til en kilde i admiralitetskollegiets arkiv, der angiver, at SATURNUS den 11. juli stærkt beskadiget blev sendt til Stockholm fra Elfsnabben, må denne kilde trods ovenstående anses for primær, således at det må antages, at det virkelig er lykkedes for svenskerne at føre SATURNUS hjem. Selv om den samtidige historiske forfatter Sten Jacobsen angiver, at »SATURNUS opbrændte udi slaget«, må det derfor anses for sandsynligt, at 3 svenske skibe er blevet skudt i brand, men alle bjerget.

FRIDERICUS TERTIUS med Niels Juel ombord var stærkt engageret. På et tidspunkt var den endda omgivet af 6 fjendtlige skibe, som hamrede løs på det danske admiralskib, der led så store skader, at Niels Juel måtte flytte sit flag til CHARLOTTA AMALIA, hvorfra den sidste del af slaget blev ledet. Ved tretiden om eftermiddagen fandt admiral Horn imidlertid stillingen uholdbar og mente, at det ville være klogest at trække sig tilbage. Han skriver selv herom: »I værende combat blev vore skibe skudt meget redningsløse, de som endnu kunne holde luven var for-

medelst Guds nådige hjælp og den højeste flid i stand til at salvere sig, men hvad der kom i læ eller blev slikkende på grund fandtes ingen midler til at hjælpe, thi vi kunne ikke længere resistere, men måtte trække os bort fra combatten, hvilket skete med så god orden, da vi havde sendt de havarerede skibe forud.«

Forfølgelsen.

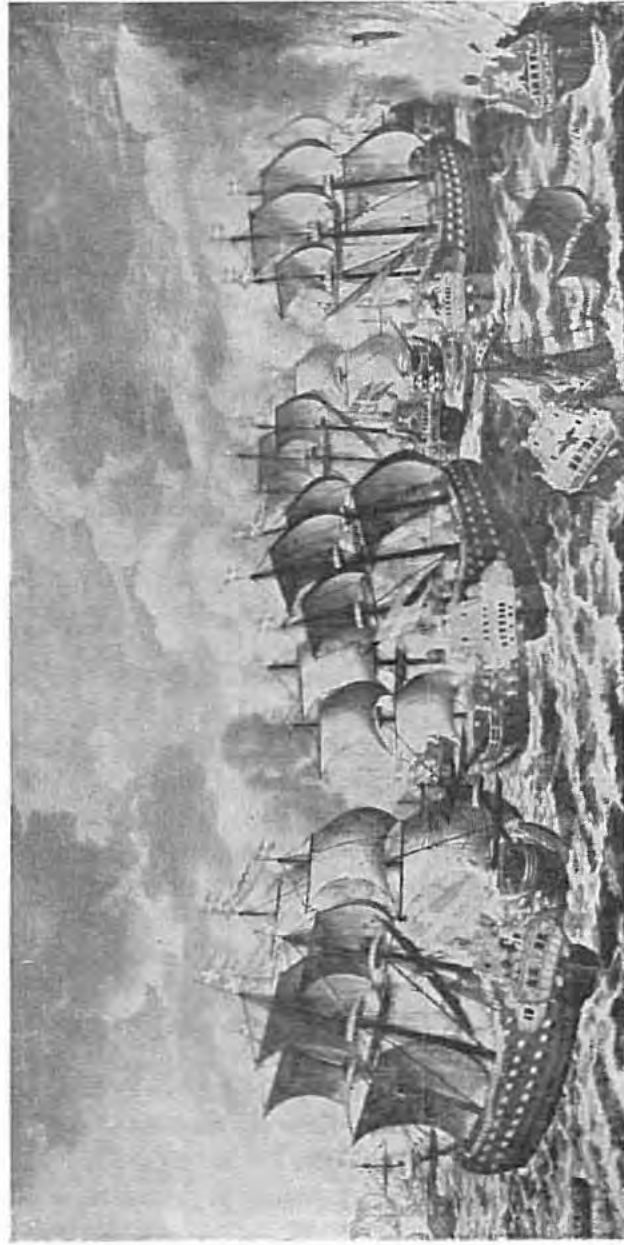
Da Horn begyndte flugten, var det blæst op til en hård kuling med regn. Dette i forbindelse med den almindelige forvirring gjorde, at navigationen blev vanskeliggjort, hvorfor nogle af de svenske skibe ikke kom klar af Falsterbo Rev, som de kæmpende flåder efterhånden var kommet temmelig nær, idet strømmen satte op over revet. FLYGANDE WARGEN gik således på grund her, og blev senere taget af CHARITAS, der fra København nåede frem til kamplinien, medens de øvrige danske skibe hastede videre østpå for at standse den svenske hovedstyrke. Endnu et svensk skib måtte give op under flugten, idet SVENSKA LEJONET efter Horns rapport »bøgik en stor galenskap«, da den pludselig vendte om og gik lige tilbage mod den danske flåde, hvor den lod sig tage uden nogen synderlig modstand. Det var kaptajn Dreyer, der ved 4-tiden erobrede den og fik sat prise-mandskab på den, for derefter med sit skib ENIGHEDEN at genoptage forfølgelsen.

De svenske skibe sejlede imidlertid bedre end de danske, og da mørket faldt på, tabte Niels Juel folingen med fjenden, idet man dog stadig fortsatte østover. Samtidig sendte han melding tilbage til København om situationen og anmodede indstændigt om, at der måtte blive sendt proviant og ammunition efter ham snarest, og at også de hollandske skibe uden ophold måtte blive beordret til at støde til ham, da han

Fotografi af et stykke ornamenteret egetømmer, som omkring 1925 kom for dagens lys ved nedrivning af et gammelt hus på Sejro, hvor det tidligere — som på så mange andre lignende træfættige øer — var skilk og brug at anvende vraggods til husbygning. Efter en nøjere undersøgelse mener man med sikkerhed at kunne identificere dette stykke tømmer, der først 20 år senere kom til København, som et brudstykke af agterspejlet fra det tidligere svenske orlogsskib SVENSKA LEJONET, der blev erobret i Slaget i Køge Bugt. Skibet indlemmedes i den danske flåde under navnet SVENSK LØVE. Fire år senere — den 4. juni 1681 — grundstødte SVENSK LØVE på rejse fra Ebeltoft til København på den dengang ukendte eller i hvert fald ikke kortlagte Schultz' Grund nord for Sjællands Rev og blev slået til vrug. (Jfr. R. Steen

Steensen: »Et Minde fra Slaget i Køge Bugt«, — *Under Dannebrog*, 1948.)

Slaget i Køge Bugt den 1. juli 1677. Skibet over agterspejlet på det synkende skib er SVENSKA LEJONET.
Reproduktion efter maleri af Claus Moinichen (Frederiksborg Slot).

havde besluttet at forfølge de fjendtlige skibe lige til skærene og der afvente de spredte skibe og ved Guds hjælp opfange dem. Rigskansler Ahlefeldt, der lod denne meddelelse gå videre til Kongen, meddelte samtidig denne, at generalcommissariatet havde lovet at foretage det fornødne og skrev videre, åbenbart med sin stadige frygt for den danske flådes sikkerhed, at »det andel er efter min mening så meget nødvendiggere, da de indkomne fanger enstemmigt beretter, at endnu 8 skibe er blevet tilbage i skærene, og at 3 var kommanderet andelstedshen fra flåden, så at de, når de slutter sig til resten af flåden stadig vil være temmelig considerabel«, hvorefter han beder Kongen om at beordre de hollandske skibe til at slutte sig til Niels Juel.

Ahlefeldt havde imidlertid ikke behovet at være så ængstelig, thi den næste dag ved 8-tiden, da Niels Juel var på højde med Bornholm, besluttede han sig alligevel til at vende om, idet svenskerne nu havde fået for stort et forspring. Møjsommeligt måtte flåden derefter krydse tilbage. Først slog den et slag ned mod Rygen og derefter mod nord, men vinden var efterhånden blevet VNV, og da flåden atter nærmede sig Stevns, gik der en hård strøm imod, så krydsningen hjem kom til at tage betydelig mere tid end forfølgelsen østpå. Den 4. juli nåede flåden omsider nord for Stevns, og ved 8-tiden samme dags morgen ankrede ved Dragør.

Den svenske flåde var i mellemtiden skyndsomst ilet mod sikker havn og havde den 3. juli nået Ølands sydspids, hvorfra admiral Wachtmeister med en del af skibene søgte ly i Kalmarsund, medens Horn fortsatte nordpå med resten. Den 11. juli nåede han Elfsnabben — nøjagtigt een måned efter sin afrejse. Det

kan iøvrigt bemærkes, at blandt de enheder, der gik ind til Kalmar, var også de tre orlogsskibe, der som brandvagter havde været fraværende ved slagets begyndelse.

Som tidligere omtalt var nogle svenske skibe flygtet nord på gennem Sundet. Da de ville snige sig langs den skånske kyst, ramtes de af det uheld, at orlogsskibet KALMAR og en lille jagt GRIPEN gik på grund nær Malmø. De to andre orlogsskibe, ST. HIERONYMUS og MERCURIUS, forsøgte at hjælpe dem af grunden, men på dette tidspunkt var deres skæbne beseglet, idet den hollandske hjælpeflåde var på vej syd på gennem Sundet. Rigsadmiral Bjelke, der var underrettet om de svenske skibes flugt, skrev endnu den 1. juli til Kongen: »Jeg har straks sørget for, at den hollandske resident og generalcommissær Gylden-sparre er sejlet til Sundet for at advare de hollandske skibe, som er ankomne der, om de tre svenske skibe, der er retireret til Malmø. Ligeledes har jeg givet ordre med en jagt, at skibet GLÜCKSTADT og andre Hs. Maj.s skibe han møder, at de skal holde øje med de samme 3 svenske skibe og om muligt opbringe dem, hvad jeg hellere vil ønske, end de skulle falde i de hollandske skibes hænder.«

Generaladmiral Tromp var om aftenen den 1. juli gået i land ved Helsingør fra hjælpeflåden og havde fortsat ad landevejen til København, hvor han opsøgte rigskansleren tidligt den følgende morgen, og efter her at have modtaget sit kongelige patent tog han aller ud til eskadren for at afsende nogle skibe mod de tre svenske ved Malmø. Han sendte WAESDORP, OOSTERWIJK og TIJDTVERDRIJF gennem Drogden syd om Saltholm, medens ZUYDERHUYS, DOM v. UYTRECHT og CAMPEN med branderen JACOB en

ANNA skulle gå nord om, så svenskerne ikke skulle undslippe. Uheldigvis gik WAESDORP under sejladsen gennem Drogden på grund, hvorved denne del af ekspeditionen sinkedes så meget, at skibene, der gik nord om, kom til at kæmpe alene mod svenskerne. Disse slog bravt fra sig trods deres umulige situation, men måtte til sidst give op, da branderen blev sendt imod dem. Major Anckarhjelm sprang i søen fra sit skib MERCURIUS, som herefter blev erobret af kaptajn Cornelius Tielos på CAMPEN, og denne fik selv bugseret branderen væk, så den opbrændte uden at skade det erobrede skib. Samme kaptajn Tielos viste iøvrigt stor energi, idet det også lykkedes ham at erobre ST. HIERONYMUS, ombord i hvilken den svenske kommandør Taube var blevet dræbt i kampen, mens det tredje skib, KALMAR, der var i kamp med ZUYDERHUY, forsvarede med megen ihærdighed af kaptajn Bogman, som til sidst, for at dette nye skib ikke skulle falde i fjendens hænder, lod det stikke i brand, medens han reddede sig selv og de fleste folk ind til Malmø i bådene. I kampen, der havde varet mere end 5 timer, var de svenske skibe blevet støttet fra Malmø Slot, dog uden særlig stor virkning.

Rigsadmiralens håb om, at danskerne ogsaa skulle erobre disse svenske skibe, gik derfor ikke i opfyldelse. Den 2. juli kl. 5 om eftermiddagen var JÆGEREN efter Henrik Bjelkes ordre gået under sejl mod Malmø, men da den nåede frem næste morgen, var kampen forbi. Hollænderne lå på reden og svenskerne heroiske fægtning var afgjort. Tromp, som var kommet til stede på OOSTERWIJK, sendte derfor JÆGEREN tilbage til København igen.

Jagten GRIPEN blev ødelagt ved strandingen, men mandskabet reddede sig i land.

Slagets resultat.

Sejren var resultatet af en fremragende taktisk præstation og fik den største strategiske og politiske betydning for krigens videre forløb, idet den tilintetgjorde svenskernes plan om at slå den danske flåde, inden hollænderne kom til hjælp. Var den danske flåde blevet sat ud af spillet, ville den hollandske hjælpeflåde ikke have været i stand til at fravriste svenskerne søherredømmet i de danske farvande. Ved sin sejr holdt Niels Juel Sundet rent og muliggjorde en fortsat forbindelse til den danske hær i Skåne, medens en modsat udgang af slaget ville have gjort hærens stilling her ganske uholdbar. Niels Juel vandt således ikke alene slaget, men også det fortsatte herredømme til søs, hvorved han kunne vanskeliggøre svenskernes transporter over Østersøen og samtidig sikre den danske hærs bevægelsesfrihed.

Det var tillige af den største nationale betydning, at Niels Juel sejrede uden fremmed hjælp, og det kom for den danske flåde i tiden fremover til at spille en afgørende rolle, idet det nu blev danskere og nordmænd, som blev toneangivende, så flådens institutioner og materiel kunne udvikles på et nationalt grundlag og med et nationalt personel, hvor kommandosproget fortsat kunne være dansk.

I udlandet og ikke mindst i søfartsnationen England forstod man fuldt ud at vurdere slagets betydning. Herom vidner de indberetninger, som den danske envoyé i London, Marcus Gjõe, sendte hjem. Marcus Gjõe var straks efter modtagelsen af meldingen om sejren gået til hoffet, hvor man havde mødt ham med den største interesse og udspurgt ham om enkeltheder. Gang på gang havde han måttet forelæse en beretning om slaget. »Der var stor trænge omkring mig; Kongen og Duc de York havde næppe selv plads

nok«. Alle forundrede sig over så stor en viktorie og »Kongens refleksion var, at det var ude med Sverige, at det ej kunne lange til flåde udi 50 år«, og »Duc de Yorks var, at det var underligt, hvor admiral Juel kunne så vinde vinden, og det havde været umuligt, om den svenske flåde havde haft en god sømand hos sig.« Kongen, Duc de York og de fornemste admiraler havde samtalen om slaget til langt ud på natten og Charles II havde sluttet med den lykønskning til Christian V, »... at Juel var den største admiral, som nu var i Europa«.

Også i Nederlandene forstod man at værdsætte Niels Juels sejr, men dog med en lidt anden baggrund. Den danske gesandt Meyer crone skrev den 14. juli hjem, at da mange købmænd havde store summer anbragt i Sverige, var man bange for, at Danmark ville få for stor indflydelse i Østersøen. Og han fortsætter i sin depeche: »Af denne grund er det derfor nødvendigt for mig, at jeg ikke bruger så begejstrede vendinger om de fordele, som den gode Gud har velsignet Eders Kgl. Majestæt med.« Disse oplysninger er unægtelig besynderlige i betragtning af, at der mellem Danmark og Nederlandene bestod et forbund, efter hvilket vi sammen trådte op imod Sverige, men de forklarer unægtelig mange kontroverser mellem danske og nederlændere og ikke mindst årsagen til begivenhederne resten af året og resten af krigen.

Materielt belød slaget en stor gevinst for Danmark og et endnu større tab for Sverige, idet 7 tidligere svenske skibe samt galioten GRØNA DRAKEN, der blev erobret af en af Niels Juels kapere, foruden nogle proviantskuder, hvis antal og identitet, det er vanskeligt at efterspore, blev indlemmet i den danske flåde. Men herudover mistede svenskerne KALMAR, jagten GRIPEN og antagelig 3 brandere, hvoriblandt DRUFVAN og DANSKA SVAN. Desuden blev en del af deres

skibe meget ilde tilredt. Disse tab må ses på baggrund af, at svenskerne kun en måned tidligere havde lidt et forholdsvist stort tab i slaget ved Moen, og at de året før havde mistet nogle af deres største skibe i slaget ved Øland.

Værdien af de i slaget i Køge Bugt erobrede 5 store svenske skibe blev takseret således:

	DRAKEN	JULIUS CÆSAR	MARS	SVENSKA LEJONET	FLYGANDE WARGEN
	rdl. mrk. sk.	rdl. mrk. sk.	rdl. mrk. sk.	rdl. mrk. sk.	rdl. mrk. sk.
Kobberstk. .	38 stk.	32 stk.	22 stk.	8 stk.	4 stk.
	11168-3- 9	8781-0- 6	6940-1-14	1519-3- 3	921-2- 7
Jærnstk.	26 stk.	26 stk.	49 stk.	40 stk.	50 stk.
	1575-2-10	1455-1-12	2997-1- 5	1853-4-10	1979-1- 2
Skibets hol (skrog)	7150	6777	8333-2	4500	4500
Tovværk ...	2320	1316-3	2467-2	1736	1400
Ankre	546	300	492	281-3- 6	261
Sejl	812-4- 8	431-2	445-4-14	560-2- 6	520-3-10
Inventar ...	130	150	100	—	60
En båd	24	30	60	30	30
Ialt ...	23716-4-11	19334-5- 2	21836-0- 1	10461-1- 9	9672-4- 3

Det vil sige, at disse fem skibe tilsammen repræsenterede en værdi af 85.020 rdl. 3 mrk. og 11 skilling. Hertil kommer værdien af de af den hollandske hjælpeflåde udfor Malmø erobrede skibe MERCURIUS og ST. HIERONYMUS.

Men sejren kostede ofre i menneskeliv. Så snart Niels Juel var kommet tilbage med flåden til Dragør den 4. juli, gjorde han tabene op med følgende resultat:

Døde	Kvæ- stede		Døde	Kvæ- stede		Døde	Kvæ- stede
ANNA SOPHIA	6 17	CHRISTIANUS			TRE CRONER	1 Kbh.	
NORSKE LØVE	1 Kbh.	QUINTUS	8 36		GYLDENLOVE	3 16	
DELMENHORST	3 12	CHURPRINSEN	1 Kbh.		CHARLOTTA		
LINDORMEN	9 2	TRE LØVER	3 5		AMALIA	4 13	
FRIDERICUS		CHRISTIANSAND	0 3		SVANEN	9 13	
TERTIUS	3 12	ENIGHED	4 32		LOSSEN	1 1	
CHRISTIANUS		NEPTUNUS	0 0		CHRISTIANIA	5 7	

	Døde Kvæ- stede			Døde Kvæ- stede			Døde Kvæ- stede	
QUARTUS	7	10	MARIA	2	4	NELLEBLADET	5	10
HOMMEREN	2	8	POSTILLIONEN	på kryds		HVIDE FALK	0	1
HAVMANDEN	0	0				SVENSKE FALK	2	8
1. eskadre	30	62	2. eskadre	17	80	3. eskadre	29	69

Det kendte samlede tab var således 76 døde og 211 kvæstede. Hertil kommer tabene på de tre admiral- og viceadmiralskibe, der var sendt til København, og på POSTILLIONEN, der var på kryds. Ved affættelsen af tabslisten har Niels Juel ikke haft kendskab til tabene i disse skibe.

Da alle admiralskibene havde deltaget i de hårdeste kampe, kan man skonsmæssigt ligestille dem med de skibe, der havde de største tab, og får da, at der ialt må have været op imod 100 døde og 275 kvæstede, idet POSTILLIONEN næppe har haft nævneværdige tab.

Svenskernes tab er ikke kendt. Men alene de skibe, der gik tabt, havde en besætning på over 2500 mand, hvoraf dog nogle fra skibene ved Malmø reddede sig i land. Hertil kommer tabene på de øvrige skibe og da ikke mindst på dem, der havde været i brand. Det samlede svenske tab må derfor anslås til at ligge op imod 3000 døde, kvæstede og fangne.

Belønningerne.

Da Niels Juel den 4. juli kom tilbage til Dragør, modtog han et brev fra Kongen, hvori der blandt andet stod: »Som Vi det den 1. hujus imellem Skanør og Stevns begyndte søcombat selv har anset og dets lykkelige udgang af fjendens retirade lettelig mærket, så er Vi derom af din broder os tilsendte relation videre forstandiget og priser Gud, som Os sådan herlig viktorie uden stor skade på vore skibe og uden megen forlis på folk har givet. Vi er med din herudi beteede conduite vel tilfreds, og har dig derfor for Vores ad-

miralgeneralløjtnant declareret, ville og din gage allernådigst forbedre og har du alle andre officerer, som deres troskab og tapperhed bevist har, om Vores Kgl. nåde og belønning at forsikre.«

Niels Juel erhvervede sig herved den charge, som han indehavde til sin død, thi skønt Tromp fik afsked det følgende år som generaladmiral og Henrik Bjelke i 1683 døde som rigsadmiral, opnåede Niels Juel ikke udnævnelse til nogen af disse charger. Han vedblev at være admiralgeneralløjtnant. Men foruden æren og berømmelsen tilkom der Niels Juel en materiel gevinst i form af byttepenge (prisepenge), idet han som flådechef skulle have en tiendedel af værdien af det bytte, der var erobret. Sammen med erobringerne tidligere på året og det foregående år blev det opgjort således:

fra 1676:	KG. DAVID	2200 rdl. gav i tiendepenge	220 rdl.
	CHARITAS	efter taxeringen hvorimod han fornojede de interesserede	5638 »
	FORTUNA	i lige måde de interesserede at fornoje	800 »
d. 1/10 1677:	ADMIRANTE	12818 rdl. gav i tiendepenge	1281 »
	ENGELEN	7658 » » » »	765 » 4 mrk.
	HAVFRUEN	8185 » » » »	818 » 3 »
	WRANGELS PALAIS	8374 » » » »	837 » 2 »
	VENUS og DIANA	1200 » » » »	120 »
	for en kaptajns part af ADMIRANTE og ENGELEN		640 »
	for 4 metal 6 pd.s stk. i ADMIRANTES kahyt		800 »
d. 1/7 1677:	DRAGEN	23716 rdl. gav i tiendepenge	2371 » 3 »
	MARS	25261 » » » »	2526 »
	JULIUS CÆSAR	19334 » » » »	1933 » 2 »
	SVENSKE LØVE	10461 » » » »	1046 »
	FLYVENDE ULV	9672 » » » »	967 »
	for en kaptajns part af DRAGEN		800 »
	for 2 metal 12 pd.s stk. i DRAGENs kahyt		895 »

ialt 22.460 rdl. *)

*) I denne liste er skibene angivet med de navne, som de fik efter indlømmelsen i den danske flåde. Det bemærkes, at takseringen af MARS her er angivet højere end i den foregående takseringsliste, men det er ikke klart, hvad der er årsag hertil.

Kongen slap imidlertid for at udbetale alle disse penge, idel han i 1678 tilstod Niels Juel efter dennes ønske »for hans megen tro og virkelige tjeneste i denne fejde allerunderdanigst bevis, at må til sin ejendom bekomme alt det rytter bøndergods, som på Tåsinge under provinsen Fyen og Nyborg Amt er beliggende«, hvilket vil sige, at Niels Juel fik en part i Valdemar Slots hovedgård og noget spredt bøndergods, som alt i alt beløb sig til 809 ldr. 5 skp. 3 alb. Til 40 rdl. tonden var værdien således 32.385 rdl. 30 sk., hvoraf blev fradraget prisepengene, så Niels Juel kunne nøjes med at lægge de 9925 rdl. 30 sk. på bordet, og hermed lagde han grunden til det prægtige gods, som han efterhånden fik skabt i en af de smukkeste egne af Danmark. Det skal dog for en ordens skyld bemærkes, at selve Valdemar Slot ikke indgik i dette køb, da slottet ejedes af to københavnske forretningsmænd Henrik Nielsen Holst og Wensel Mathiesen, af hvem Niels Juel købte det »med påstående grund og afindende materialier« for 258 rdl. til hver ifølge skøde af 15. august 1678.

Også de andre admiraler fik deres part af byttet ligesom hver eneste mand, der havde deltaget i slaget, idet det ved kgl. forordning i forvejen var specificeret, hvorledes eventuelt bytte skulle deles. Da de bevarede lister for uddelingen af prisepengene imidlertid omfatter både slaget den 1. juni og den 1. juli, kan det desværre ikke lade sig gøre at angive, hvorledes pengene er fordelt alene for slaget i Køge Bugt, undtagen for de højere officerers vedkommende. Disses gevinst var således:

Admiralerne Marquor og Jens Rodsten fik hver 3 parter à 125 rdl. af hver af de 5 i slaget erobrede skibe, nemlig	1875 rdl.
Viceadmiralerne Chr. Bjelke og H. Span fik hver 2 parter à 83 $\frac{1}{2}$ rdl. af de samme skibe.....	833 $\frac{1}{2}$ »
desuden fik Chr. Bjelke for CÆSAR	2204 »

Schouthynacht P. Morsing, der førte viceadmiralsflag, fik 2 parter à $33\frac{1}{3}$ rdl. for de samme skibe...	330	rdl.
Kaptajnerne Piel, Johan Eytersen og Floris Carstensen, der førte schouthynachtflag, fik hver 1 part à $33\frac{1}{3}$ rdl. for de samme skibe.....	166 $\frac{2}{3}$	»
desuden fik F. Carstensen for MARS	3040	»
og for 2 metalstik. i hytten	1000	»

De øvrige penge uddeltes til såvel »søfolk« som »landfolk«, der havde været ombord, samt til enker efter dem, der havde mistet livet under kampen.

Tapperhedsmedaillen, der uddeltes efter Slaget i Køge Bugt.
(Efter G. Galster: Danske og norske Medailler og Jetons.)

* Glæden over sejren gav sig udslag på mange måder, så vel i form af digte til ære for Niels Juel og den danske flåde som i form af trykte pjecer, der i mere eller mindre lyriske vendinger skildrede begivenheden. Også fra statens side gjorde man sit for at fejre den strålende søsejr, idet der blev givet almindelig ordre til, at der i alle landets kirker skulle holdes gudstjeneste med taksigelse fra prædikestolen, og fra fæstningerne skulle der, så snart højmessenen var færdig, løsnest 3 gange 3 stykker.

Til dem, der havde udmærket sig i kampen, uddeltes Christian V's tapperhedsmedaille. Denne blev

slået i guld og sølv og i nogle tilfælde fæstnet i en kæde til at hænge om halsen. Men desuden gav slaget anledning til, at der blev slået medailler, som specielt var udfærdiget til forherligelse af sejren i Køge Bugt. Dels var der et par mindre medailler, som bar Niels

Bagsiden af Christopher Schneiders mindre medaille.
(Efter G. Galster: Danske og norske Medailler og Jetons.)

Juels portræt på forsiden, den ene slået af stempelstikker Christopher Schneider, der på bagsiden havde lavet en afbildning af Sundet mellem Stevns og Falsterbo med de kæmpende flåder, og den anden af Jeremias Hercules, der på bagsiden havde afbildet en scene fra slaget. Den første af disse skal, slået i guld, være uddelt til hver søofficer, medens den anden tilsyneladende har været et mere privat arbejde.

Fremfor alt bør dog nævnes Christopher Schneiders kæmpemedaille, som efter krigen blev lavet specielt til Niels Juel. Den måler 12,8 cm i diameter og er vist-

nok den største medaille, der nogensinde er præget i Europa. I teknisk henseende er den et mesterstykke, der hidtil har stået uovertruffet. Christopher Schneider, der første gang nævnes som Kongens stempelstikker i 1675, har arbejdet på den i adskillige år og tilsyneladende først fået den færdig i tiden 1683—86. Den vejede i guld omtrent 46 lod og i sølv 54—56 lod.

På forsiden er i midten anbragt Christian V's kronede navne-ciffer. Til venstre for dette stikker en arm ud fra en sky, hvorover står: *Dies salutis*, hvilket betyder til Guds ord hos Esajas 49 kap. 8 v.: »Jeg hjalp dig på frelsens dag«. Til højre for navne-cifferet ses en skare dansende børn, hvorover står: *Dicent posteris*, hvilket er fra profeten Joels bog 1. kap. 3 v. og betyder, at børnebørn skulle fortælle efterslægten om Herrens straffedomme. Iøvrigt fortæller inskriptionen, at under Christian V's lykkelige regering blev den fjendtlige flåde slået 3 gange: under Øland (1/6 1676), nær Langeland (1/6 1677) og i Køge Bugt (1/7 1677) — og at der under disse slag blev erobret ialt 11 orlogsskibe af 1. klasse. På bagsiden findes som symbol et billede af det svenske orlogsskib MARS, der stryger for CHRISTIANUS QUINTUS, og over billedet er sat indskriften: *Sic Codani turbas conciliasse juvat. 1. julii anno 1677 d.v.s.*: Således dæmpes uroligheder i Østersøen.

Niels Juel fik denne medaille i guld, og i løbet af de følgende 100 år prægedes der jævnligt eksemplarer af den til brug for Kongen, der anvendte dem som hædersgave. Først i 1860'erne betegnes stemplerne som meget brøstfældige. En elfenbensmodel af bagsiden i størrelse som medaillen findes på Rosenborg. Desuden blev der præget en mindre medaille med samme slagscene, der muligvis har været brugt til de underordnede deltagere i slaget.

Efter slaget.

Da Niels Juel havde ankret med sin flåde ved Dragør, sendte han brev til Kongen om sine sidste dispositioner og fortalte i denne forbindelse, at han allerede var kommet tilbage, da han måtte reparere og »viktualere, eftersom de fleste af Eders Majestæts skibe er meget slet forsynet med proviant, så jeg ikke har kunnet forfølge fjenden længere end til Bornholm.« Det var således et stort ansvar, der kom til at hvile på generalcommissariatet, som trods utallige indtrængende henvendelser fra Niels Juel i løbet af juni måned ikke havde sørget for, at skibene var blevet provianteret tilstrækkeligt. Niels Juel havde derfor måttet nøjes med at sende en gallot videre for at se, hvor svenskerne gik hen.

Den 6. juli skrev Niels Juel atter til Kongen og understregede her, at »alting består nu deri at bruge tiden og den af Gud Eders Majestæts våben forlente viktorie. Jeg holder det næppe trolig, at vi skal se nogen svensk flåde i søen i år, men vil derfor lage andre measures.« Men desuden tilføjede Niels Juel i sit brev en alvorlig anklage mod Tromp, idet denne fra Niels Juels prise DRAKEN, som var sendt til København, »... har jaget mine folk ud og ladet den besætte med sine folk, hvad der forekommer mig mærkeligt, da generaladmiralen ikke har været i batallien og heller ikke hans underhavende.« »Jeg havde ikke formodet at skulle udsættes for slige insolentier«, slutter Niels Juel, idet han beder om at få prisen tilbage. Men samtidig klagede også hollænderne over, at danskerne — selv om dette mislykkedes — havde søgt at sætte prisemandskab på MERCURIUS og ST. HIERONYMUS for at føre dem ind i havnen.

Det dansk-nederlandske samarbejde begyndte således ikke under de bedste forhold dette år, og selv om

man tilsyneladende fra begge sider gjorde, hvad man kunne, for at få alt til at glide, var det ikke muligt at fjerne den fundamentale modsætning, som nu bestod mellem dansk og nederlandsk udenrigspolitik. Resten af året var derfor præget af Niels Juels iver for aktive foretagender, mens Tromp til gengæld handlede langsomt og trak tiden ud. Kun fra den 3. til den 26. august var han som øverstkommanderende ved hovedflåden, medens denne lå ved Øland, og ligeledes fulgte hjælpeeskadren kun for et kortere tidsrum Niels Juels flåde. Året gik hovedsagelig med skinangreb, plyndringer og strandhugst på den svenske østkyst mellem Kalmar og Stockholms Skærgård. I oktober blev Rygen angrebet og erobret — men måtte kort efter opgives.

I 1678 blev Tromps stilling uholdbar ved de krav, han stillede, og ved hele hans anmassende optræden. I april fik han derfor sin afsked, og Niels Juel blev endelig hovedflådens øverste chef. Hans opgave var også dells år at trække svenske tropper bort fra Skåne ved at gøre diversioner mod Sveriges østkyst, idet han blandt andet ved landgang nær Christianstad skulle søge at berede vejen for de danske tropper. Men hæren var stadig uheldig og havde ikke nogen nævneværdig fremgang. Niels Juels operationsområde blev en tid forlagt til Kalmarsund, hvor han søgte at beskadige og sænke de svenske skibe, der lå her. Årets største resultat blev dog nået ved landgangen på Rygen, hvor flåden, samtidig med at brandenburgske tropper trængte frem fra fastlandet, i september fik landsat danske tropper, der erobrede øen og nu holdt den besat krigen ud.

Dette år blev nederlændernes dobbeltspil endelig klart, da de trods forbundstraktaten med Danmark sluttede separatfred i august 1678, således at vi nu

kun havde Brandenburg som forbundsfælle mod det overmægtige Frankrig og Sverige. Danmarks stilling var derfor svag, og krigshandlingerne i 1679 blev da også præget heraf, ikke mindst da Louis XIV tilstillede os et ultimatum med krav om en fred, hvor Sverige ikke måtte afstå noget land. Alle mulige diplomatiske manøvrer forsøgles, men uden held, og da til sidst også Brandenburg faldt fra, blev der i august sluttet våbenstilstand og den 2. september fred med Frankrig i Fontainebleau og den 7. oktober med Sverige i Lund. Trods en sejrrig krig bøjede Danmark sig for Frankrigs belingelser, hvorefter alle erobrede landsdele og byer skulle tilbagegives til Sverige. Kampens mål, Skånes tilbageerobring, blev ikke nået, men alligevel betød krigens somilitære resultater, at Danmark havde genvundet sin selvtillid efter de sorgelige krige i 1650-erne.

Men frem for alt lyste Niels Juels sejr i slaget i Køge Bugt.

KILDEFORTEGNELSE

Vedrørende detaljer i fremstillingen henvises til nedenstående kilder:

Forkortelser:

Det danske rigsarkiv: Søetaten, I Krigskancelliet,
 5 Indkomne sager, nr. 69 Krigskancelliets
 indkomne sager vedr. søetaten 1677 Indk. sager
 Søetaten, II Admiralitetskontoret, 3 Admi-
 ralitetets kopihog general 1677 Adm. kopihog
 Søetaten, II Admiralitetskontoret, 2 Admi-
 ralitetets protokol Adm. prot.
 Søetaten, XVI Embeds-, Kommissions- o. a. l.
 arkiver, 17 admiral Niels Juels kopihog
 1676—78 Kopihog

Søetaten, XVI Embeds-, Kommissions- o. a. l. arkiver, 17 admiral Niels Juels krigsrådsprotokol 1676—79 Krigsrådsprot.
 Søetaten, XIV Admiralitetet som domstol, 7 Beregninger ang. prisepenge 1677—78 .. Prisepenge
 Landetaten, Kommissarier, Generalkrigskommissariatet, Indk. breve 1674—79, Tryggevælde amt Tryggev. amt
 De omtalte skibsjournaler findes alle i:
 Skibsjournaler 1677 og bliver i det følgende kun omtalt ved skibets navn.

Det svenske rigsarkiv: Flottans Handl., Sjöexpeditioner Sjöexp.
 Flottans Handl., Sjöexpeditioner Afd. B vol. 7 nr. 9 a, Horns brev til kongen d. 1/7 Horns brev

Det nederlandske rigsarkiv: De nederlandske sooficerers breve findes alle i: Staten General nr. 5622 og vil blot blive omtalt ved brevskriverens navn.
 Statens General nr. 5621, breve fra den nederlandske gesandt i Danmark le Maire... le Maire

Trykte kilder: Chr. Bruun: Niels Juel og Hollænderne, Kbh. 1871 Chr. Bruun
 N. P. Jensen: Den skånske Krig, Kbh. 1900 N. P. Jensen
 Sten Jacobsen: Den nordiske Krigs Krønike, udg. Kbh. 1897 Sten Jacobsen
 Georg Galster: Danske og norske Medailler og Jetons, Kbh. 1936 Galster
 Topsoe-Jensen og Marquard: Officerer i den dansk-norske Søetat, Kbh. 1935 Topsoe-Jensen
 A. Munthe: Sjömaktens inflytande på Sveriges historia, bd. 2, Stockholm 1922 Munthe
 Axel Zettersten: Svenska Flottans Historia 1635—80, Norrtälje 1903 Zettersten

Det bemærkes iøvrigt, at citaternes gloser er moderniserede, selv om änd og tone er søgt bibeholdt.

Side Afsnit *Forhistorien*:

12	4	Kopibog, breve fra maj og juni 1677
13	2	Kopibog brev af 8/3 og 9/3

Side Afsnit *Før kampen:*

- 13 3 f. Indk. sager, brev til Kongen af $\frac{9}{8}$
 14 3 Kopibog til gen.comm. $\frac{9}{8}$ og rigsadm. $\frac{9}{8}$
 4 " " " $\frac{10}{8}$ og rigskansler, rigsadm. og
 rigsmarsk. $\frac{10}{8}$
 15 2 Indk. sager til Kongen $\frac{10}{8}$, Kopibog $\frac{13}{8}$
 3 Kopibog til rigsadm. $\frac{13}{8}$
 4 " $\frac{10}{8}$ og $\frac{17}{8}$
 16 2 " $\frac{13}{8}$ rigsadm.
 3 " d. $\frac{17}{8}$
 17 2 " d. $\frac{19}{8}$ til gen.comm.
 3 " d. $\frac{20}{8}$ og $\frac{21}{8}$, Indk. sager d. $\frac{20}{8}$ til kongen,
 HAVMANDENS journal.
 18 1 Indk. sager d. $\frac{21}{8}$ til kg.
 2 Kopibog d. $\frac{21}{8}$ til rigsadm. og $\frac{22}{8}$ til gen.comm.
 19 1 " d. $\frac{23}{8}$ til gen.comm.
 2 " d. $\frac{24}{8}$ til kg.
 3 Indk. sager nr. 511 d. $\frac{22}{8}$ og Kopibog diverse dage
 20 2 " " d. $\frac{24}{8}$ til kg., krigsrådsprotokol d. $\frac{23}{8}$
 3 " " d. $\frac{24}{8}$ til kg., Kopibog d. $\frac{25}{8}$ til kg.
 21 1 Kopibog d. $\frac{25}{8}$ til gen.comm.
 3 Chr. Bruun side 61
 4 Kopibog d. $\frac{25}{8}$ til rigsadm.
 22 2 " d. $\frac{28}{8}$ og krigsrådsprotokol d. $\frac{28}{8}$, ENIGHEDS
 journal d. $\frac{27}{8}$
 3 ENIGHEDS journal d. $\frac{28}{8}$, Kopibog d. $\frac{29}{8}$ til gen.comm.
 23 1 Kopibog d. $\frac{29}{8}$ til rk., radm. og rm. og d. $\frac{30}{8}$ til rigs-
 adm., HAVMANDENS journal d. $\frac{29}{8}$
 2 Chr. Bruun side 65
 24 1 Krigsrådsprot. d. $\frac{30}{8}$

Hollænderne og svenskerne:

- 2 Chr. Bruun side 86
 25 1 Indk. sager 1677—78 nr. 91, brev fra Bastiansen d. $\frac{12}{7}$
 26 1 Brev fra Bastiansen d. $\frac{13}{7}$
 2 " " le Maire d. $\frac{10}{7}$
 27 1 N. P. Jensen
 2 Munthe side 670, Zettersten side 494
 28 2 f. Horns brev d. $\frac{4}{7}$
 29 Sjøexp. Afd. B, vol. 7 nr. 11, Sjøkrigsarkivet, admirali-
 tetskollegiets registraturafd. D 2, d. $\frac{14}{7}$ 1677, Zetter-
 sten side 499
 30 2 Sten Jacobsen, Kgl. Bibl. Uldallske Saml. nr. 106 Fol.

Side Afsnit *Styrkeforholdet mellem flåderne:*

- 31 3 Horns brev d. $\frac{1}{7}$
 32 2 Kopibog d. $\frac{16}{8}$, $\frac{28}{8}$ og $\frac{5}{7}$ 1677
 3 3 d. $\frac{23}{8}$, Sten Jacobsen, Uldallske Saml.
 33 2 Indk. sager 1677 nr. 568 breve fra H. Bjelke, adm.
 kopibog d. $\frac{26}{8}$ og $\frac{30}{8}$
 3 Kopibog d. $\frac{29}{8}$ og $\frac{25}{8}$ til rigsadm.
 34 3 Sjøexp. afd. B, vol. 7 nr. 11
 4 Indk. sager 1677—78, nr. 511 d. $\frac{22}{8}$
 35 1 Adm. kopibog 1675 side 4 d. $\frac{6}{8}$
 37 1 Brev fra le Maire d. $\frac{28}{7}$ 1676

Personellet:

- 4 Topsøe-Jensen bd. I si. 685
 38 2 » bd. II si. 393
 3 » bd. II si. 392
 4 » bd. II si. 535
 39 2 » bd. I si. 103
 3 » bd. II si. 201
 4 » bd. I og II og adm. prot. d. $\frac{16}{5}$ 1676
 40 4 Søetaten, XVI Embeds-, Kommissions- o. a. l. arkiver
 nr. 11 og nr. 29 (for Nederlandene), nr. 15 (for Holsten),
 og nr. 8, 15 og 30 (for Bremerholm)
 42 1 Adm. prot. d. $\frac{8}{1}$ 1676
 2 Indk. sager 1677—78, Flådens bemanning og udredning
 til d. $\frac{7}{5}$ 1678

Begivenhederne ved Stevns:

- 43 4 Horns brev d. $\frac{1}{7}$, Tryggevælde amt
 45 2 Horns brev d. $\frac{1}{7}$, ENIGHEDENS og HAVMANDENS
 journaler
 46 1 ENIGHEDENS journal, Mallingiana, Krigshistorie for 1700,
 I, Tryggevælde amt.
 2 Sten Jacobsen si. 121
 47 1 Tryggevælde amt
 2 Sten Jacobsen
 3 Prisepenge, Tryggevælde amt
 48 2 f. Tryggevælde amt.

Gennembruddet:

- 49 2 Sten Jacobsen
 3 Sjøexp. Afd. B, vol. 7 nr. 11, Kopibog, brev til rigsadm.
 og til kg. d. $\frac{20}{8}$ 1676
 50 2 Mallingiana, Krigshistorie for 1700, I, Horns brev d. $\frac{1}{8}$

Side Afsnit

- 52 1 Horns brev d. $\frac{4}{7}$, Sjöexp. Afd. B, vol. 7 nr. 9 d
 2 Indk. sager d. $\frac{5}{7}$ til kg., Sv. RA. Milit. XVIII, 6 og
 Valdemar Slots bibliotek nr. 5529: Heldenruhms
 3 Brev fra Bastiansen d. $\frac{10}{7}$
 54 1 HAVMANDENS journal, Tryggeev. amt. Indk. sager, nr.
 568 d. $\frac{2}{7}$ fra rigsadm.
 2 Zettersten side 497 angiver Sjökrigsarkivet, admiralitets-
 kollegiets registratur, afd. D 2 d. $\frac{11}{7}$ 1677, Sten Jacobsen
 3 Sv. RA., Milit. XVIII, 6, Horns brev d. $\frac{4}{7}$

Følgelsen:

- 55 2 Prispenge, ENIGHEDENS journal
 3 HAVMANDENS journal, L. Bobé: Slægten Ahlefeldts hi-
 storie, Storkansleren, sl. 45 i bilagene et brev $\frac{3}{7}$ fra
 F. A. til kg.
 58 2 Kopibog d. $\frac{5}{7}$ til kg., ENIGHEDENS og HAVMANDENS
 journaler
 3 Zettersten side 497 og 499., Horns brev d. $\frac{4}{7}$
 59 2 Landetaten, Krigskollegiet, Forhør over fanger o. a.
 1677—78, Indk. sager nr. 568 brev fra rigsadm. d. $\frac{1}{7}$
 3 Krigskoll., Indk. breve fra Ahlefeldt 1677, læg 513
 60 1 Breve fra Bastiansen d. $\frac{10}{7}$, fra Almonde d. $\frac{13}{7}$ og fra
 Jan van Nes d. $\frac{13}{7}$
 2 JÆGERENS journal
 3 Sten Jacobsen

Slagets resultat:

- 61 3 Chr. Bruun sl. 84—85, M. Gjoes ligprædiken.
 62 2 " sl. 83
 3 Sjöexp. Afd. B vol. 7 nr. 9 a, 9 d og nr. 11, Indk. sager
 nr. 511. Under det store slagbillede, der hænger på
 Valdemar Slot angives, at DEN STRALSUNDSKE PU-
 CINELLE (4 stk.) og en skude med 54 soldater skal
 være blevet taget af en commisfarer Bagge Knudsen og
 at Henrich Nyman af Aalborg erobrede en galiot med
 nogle svenske betjente samt at desuden 3 fetaljeskuder
 skal være blevet erobret.
 63 2 Prispenge
 4 Indk. sager nr. 511 brev til kg. d. $\frac{5}{7}$

Belønningerne:

- 64 3 Valdemar Slot, admiral Niels Juels privatarkiv 1675—92
 65 2 Prispenge

Side Afsnit

66	1	Prisepenge, C. G. Hogström: Taasinge på Niels Juels Tid, 1918
	2	Prisepenge
68	2	Sjæll. tegn. d. $\frac{4}{7}$ 1677
69	1	Galster si. 72, 85 og 90
	2	" si. 80 ff., Archiv for Søvesen 1829 si. 41
70	2 f.	" si. 85
<i>Efter slaget:</i>		
71	1	Kopibog d. $\frac{5}{7}$ til kg.
	2	" d. $\frac{6}{7}$ til kg., brev fra Bastiansen d. $\frac{16}{7}$
	3	" d. $\frac{18}{7}$

Vedrørende de almindelige oversigter over krigens og slagets forløb henvises udover de allerede nævnte værker til nedenstående litteratur:

Schultz Danmarkshistorie bd. III, Kbh. 1942

J. A. Fridericia: Det 17. og 18. Aarh.s Historie, Kbh. 1942

H. D. Lind: Om Styrkeforholdet mellem den danske og den svenske Flaade i Slaget paa Køge Bugt, i Hist. Tl. 8. rk. II

H. D. Lind: Da Tromp var i Vente 1677, i Tl. f. Søv. 1918

K. C. Rockström: Bidrag til Oplysning om Slaget i Køge Bugt, i Fra Kbh.s Amt 1911.

R. Steen Steensen: Et Minde fra Slaget i Køge Bugt, i Under Dannebrog, september og oktober 1948.

Øst's Archiv. Et originalt actstykke om Niels Juel, Kbh. 1824

Relation om det andet og store Søslag, som er holden i Østersøen d. 1. juli 1677. Kbh. 1677.

Slægtsnavnet Juel.

Niels Juel har stavet sit navn på flere forskellige måder. I dette arbejde er anvendt formen *Juel*, idet Niels Juel altid tydeligt har underskrevet sig med forbogstavet J (jfr. autografen side 24). I dag benytter hans slægt formen *Juel* under henvisning til en ældre staveform og til adskillelse fra andre slægter af samme navn. Denne ældre form har slægten først genoptaget i begyndelsen af dette århundrede. Dobbelte l er derimod ikke benyttet i dette arbejde, da Niels Juel også ofte anvendte enkelt l, og dette er den almindeligt anvendte form.

